

TÜRKİYE’DE KONUT SORUNU VE TEMEL DİNAMİKLERİ¹

Kenan ÖREN*
Hasan YÜKSEL**

ÖZET

Bireyler için güven ve huzur kaynağı olan, onların barınmalarına olanak sağlayan konut, birçok yan sektörü de etkilediğinden ekonomik gelişmenin temel göstergelerinden birisidir. Konut, bireyin hayatında barınmadan öte sosyalleşme, korunma, aidiyet geliştirme gibi farklı anlamları da çağrıştırmaktadır. Bu yönüyle konutu salt duvarlarla örülü fiziki mekânlar olarak ifade etmek doğru olmayacaktır. Dolayısıyla bireylere çok farklı artılar sunan konut sektörünün mutlaka talep yönlü olması ve talebi karşılaması gerekmektedir. Talebin karşılanmadığı ve arzın yetersiz kaldığı durumlarda kentleşme, gecekondulaşma, gelir dağılımı, nüfus artışı, işsizlik gibi parametrelere bağlı olarak konut sorunu ortaya çıkacak ve kentlerin silüetleri bozulacaktır. Ayrıca konut yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar sürdürülebilir kentlerin oluşumunu engelleyecektir. Bu çalışmada sosyal politikanın da en önemli gündem maddesi olan Türkiye’de konut piyasası ve konut politikalarının belirleyicileri hakkında bilgi verilecek ve konut sorununa neden olan etmenler ayrıntılarıyla incelenecektir. Bu doğrultuda konut ve konut sorununun tanımından hareketle konut sorununa neden olan kentleşme, nüfus artışı, göç, konut yenileme, gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma, gelir dağılımı ve işsizlik gibi etmenlere değinilmiş, konut sorununun sosyal devlet ilkeleri çerçevesinde nasıl çözümlenmesi gerektiğine dair öngörülerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konut, Konut Sorunu, Sosyal Devlet, Türkiye’de Konut Sektörü, İşsizlik, Kentleşme, Gelir Dağılımı, Gecekondulaşma, Göç, Kentsel Yenileme

¹ Bu makale Sosyal Politika Unsuru Olarak Toplu Konut İdaresi Uygulamaları: Isparta İli Çünür ve Akkent Mahalleleri Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca Yapılan Konut Kullanıcılarına Yönelik Bir Alan Araştırması Adlı Doktora Tezinden faydalanılarak yazılmıştır.

* Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Isparta-TÜRKİYE, koren25@hotmail.com

** Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Isparta-TÜRKİYE, hasanyuksel37@gmail.com

THE HOUSING PROBLEM IN TURKEY AND ITS MAIN DYNAMICS

ABSTRACT

The housing which is the source of security and peace for the individuals and which provide accommodation for them is one of the main dynamics of economic development as it leaves an impact on many sub-sectors. In addition to its opportunity for accommodation, the house connotes some other meanings such as socialization, protection, and belonging. Therefore, it is wrong to reveal that the house is a physical place consisting of walls. The housing sector which suggests various opportunities for the individuals is to lay an emphasis on the demand and it is to meet the demand actually. Otherwise, the housing problem resulting from different parameters like urbanization, squatting, income distribution, population rise, and unemployment will occur. On condition that the demand is not met and the supply is not adequate, the housing problem will occur depending upon the parameters like urbanization, squatting, income distribution, population rise, unemployment and the view of the urban cities will distort. Additionally, the problems resulting from the inadequacy of housing will prevent the formation of the sustainable cities. In this study, the main determinants of housing sector in Turkey which is the agenda of the social policy as well will be informed and the factors that cause housing problem will be analyzed elaborately. Therefore, depending upon the definition of housing and housing problem, urbanization, population rise, immigration, house renewal, squatting, illegal housing, income distribution, unemployment were laid an emphasis and some anticipations concerning the solution to this problem were made based upon the social state principles.

Key Words: *House, Housing Problem, Social State, The Housing Sector in Turkey, Unemployment, Urbanization, Income Distribution, Squatting, Immigration, Urban Renewal*

1. GİRİŞ

Tarihsel açıdan konut, “iletişim, etkileşim, mekân, zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsüdür. Bir yandan ait olduğu etnik grubun karakteristiklerini, yaşam biçimini, davranış kurallarını, çevresel tercihlerini, imgelerini, zaman-mekân taksonomilerini yansıtırken öte yandan kullanıcısının özüyle ilgili imgelerini, kendini kanıtlama ve anlatma eğilimini, böylece tasarım, donatım ve biçimi ile bireyin kişilik ve ayrıcalığını yansıtır.” İnsan yaşamıyla özdeşleşmiş bir olgu olan konut, doğan, yetişen, evlenen, çocuk büyüten, çalışan, yaşlanan ve zamanı geldiğinde ölen insan için sosyal, siyasal, ekonomik dizgelerinde ayrıca bir

parçasıdır. Dolayısıyla bu anlamda konut bir kültürün imgeleriyle ve dünya görüşüyle doğrudan ilintilidir.²

Ayrıca konut, “aslında temel ihtiyaçlarımız arasında yer alan beden ısınısını belirli bir seviyede tutmayı sağlayan üstelikte bunu kalıcı bir biçimde yapmayı mümkün kılan bir ihtiyaçtır.” Konutların niteliklerinde meydana gelen değişimler haricinde bireylerin ilk insandan günümüze kadar hep kalacak bir yer arama alışkanlığı hiç değişmemiştir.³

Kentlerin varlığının temel simgesi olan konutlar, sadece bir barınak değil, ayrıca kişi ve aile mahremiyetinin korunduğu, bireyin kendisini güven içerisinde hissettiği, bireyin günlük hayat içerisinde sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi amacıyla enerji depoladığı bir mekândır. Konut, insanın varlığının en etkili güvencesidir. Başka bir ifadeyle konut, insan için temel bir güven aracıdır.⁴

Konut problemi, Türkiye’de özellikle kentleşmenin başladığı 1950’li yıllardan başlamak suretiyle ekonomik, sosyal ve mekânsal bir sorun olarak ortaya çıkmış ve beraberinde gecekondulaşma ve çarpık kentleşmeyi getirmiştir. Nüfus ve kentleşmenin artmasına paralel olarak büyük kentlerde yığılmalar ve büyük nüfus kitleleri meydana gelmiş, bu duruma paralel olarak konut talebinde de artışlar oluşmuştur. Fakat mevcut konut arzının yetersiz olması, konut yapımında yetersiz sayıda arsa üretilmesi ve kişilerin artan konut gereksinimi plansız kentlerin oluşumunu beraberinde getirmiştir.⁵ Çalışmada konutun ve konut sorununun tanımından hareketle Türkiye’de konut piyasasının yönlendiricileri üzerinde durulacaktır.

2. KONUT SORUNUNUN TANIMI

Türkiye’de çok yönlü olan konut sorunun tam anlamıyla analiz edilebilmesi için özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşen kırdan kente göç olgusuna ve bu doğrultuda ortaya çıkan plansız ve çarpık kentleşme sürecine bakmak gerekmektedir. Merkezi ve yerel yönetimler kırdan kente göç eden fertlerin konut ihtiyaçlarını karşılayamamışlar; bundan da öte onlara uygun fiyata sahip altyapısı düzgün arsa üretim alternatiflerini de sunamamışlardır. Bu nedenle kente göç edenler, başta kaçak yapılar olan gecekondu inşaa etmeye başlamışlar ve konut ihtiyaçlarını kendi yöntemleriyle çözmeye çalışmışlardır. Bu durum, hem kentlerde düzensiz ve

² Şengül Öymen Gür, *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, Nisan 2000, ss. 11, 12.

³ Yusuf Şahin, *Kentleşme Politikası*, 2. Baskı, Murathan Yayınevi, Trabzon, Ağustos 2011, s. 251.

⁴ Erdoğan Bayraktar, *Bir İnsanlık Hakkı Konut TOKİ’nin Planlı Kentleşme ve Konut Üretim Seferberliği*, Boyut Yayın Grubu, Birinci Baskı, Kasım 2007, s. 11.

⁵ Hülya Demir ve Vildan Kurt Palabıyık, “Konut Ediminde Uzun Vadeli İpotek Kredisi Sistemi”, *HKM Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi*, 92, 2005, s. 4.

çarpık kentleşmenin temellerini atmış, konut, çevre ve yaşam kalitesini düşürmüş hem de yerel yönetimleri bu konuda tedbir almaya sevk etmiştir. Bu açıdan sosyal politikanın bir alt başlığı olan konut sorununun analiz edilebilmesi için konut sorununa neden olan etmenlerin tam anlamıyla incelenmesi gerekmektedir.⁶

Gereksinimlerin doyurulmadıkları zaman problem alanı olarak değerlendirilmeye başlandığı görüşünden hareketle konut, işlevleri yönüyle ele alındığında konut sorununun da çok boyutlu bir problem olduğu söylenilebilir. Konuta olan talep demografik; diğer taraftan konut talebi ise ekonomik temelli bir kavramdır. Barınma problemi üzerine odaklanan bu olgusal gerçeklik ekonomik ve demografik nedenlerden kaynaklanmakta ve kentlerde hane halklarına yönelik sosyal, psikolojik, ekonomik ve siyasi etkilere neden olmaktadır. Bu açıdan konut problemi ele alınırken başta nüfus artışı olmak üzere çok boyutlu olması nedeniyle bir dizi paradigmatik gerçeğin de dikkate alınması gerekmektedir. Planlı bir uygulama imkânı oluşturulmadığı takdirde sadece gerekli kaynakların ayrılması da tam anlamıyla konut sorununu çözüme kavuşturmayacaktır.⁷

“İç içe geçmiş paradokslar yumağı” olarak nitelen konut, insanları kültürel ve sosyal yönleriyle birbirlerine yaklaştıran kavramsal bir gerçeklik ve bir yaşam alanıdır. Göç, doğal afet, savaş gibi ulusal ve uluslararası tüm olaylar insanın günlük yaşamı esnasında cereyan etmekte ve bu bağlamda insanı etkilemektedir. İnsanı etkileyen her olay ise aynı zamanda onun yaşamsal alanı olan konutu da etkilemektedir. Bu bağlamda özellikle 1980’lerden sonra dünyayı etkisi altına alan olaylar, insanları yaşamsal olarak farklı yerlere göç etmeye zorlamış ve farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle farklı harmoniler ortaya çıkmıştır. Tecrübe edilen tüm bu gelişmeler, kentsel ve kırsal zeminde bireyleri kültürel anlamda değişiklikler içeren farklı konut tiplerine adapte olmak zorunda bırakmıştır. Buradan hareketle konut problemi sadece niceliksel bir oldu değil; aynı zamanda kültürel ve coğrafî, ülkeler arası bir realitedir.⁸

Konut problemi ile ilgili olarak gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin vermiş olduğu reaksiyonlarda farklılıklar gösterebilmektedir. Özellikle “kentleşme deneyimini yeni yaşayan ve yeterli sayıda konut arzını sağlayacak teknolojiye ve kurumsallaşmaya sahip olmayan ülkelerde konut problemi sadece nicelik sorunu olarak görülebilir”. Fakat Türkiye gibi belli

⁶ Mustafa Kara, *Gecekondu Dönüşüm Projelerinin Konut Sorununun Çözümündeki Rolü: Ankara İli Gültepe ve Yatıkmışluk Mahalleri Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012, s. 72.

⁷ Saadet Aydın, *Türkiye’de Konut Sorununun Ekonomik Boyutları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003, ss. 7, 8.

⁸ Gür, a.g.e., s. 47.

gelişme trendini yakalamış ülkelerde durum bu şekilde değildir. Dolayısıyla Türkiye ölçeğindeki ülkelerde konut problemine sadece nicelik itibarıyla bakmak yanlışır. Gerek nicel gerekse nitel konut açığı alanlarındaki problemlerin çözümünde devletlerin ve hükümetlerin inisiyatif olarak mücadele ve müdahale etmeleri oldukça önemlidir.⁹ Devletlerin konut sorunsalına çözümleri onların organik yapılarıyla ve benimsedikleri ideolojik arka planla doğrudan bağlantılıdır. Bu durumu Alkışer ve Yürekli şu şekilde ifade etmektedirler:¹⁰

“Devletin ürettiği ve sahip olduğu konut mülkiyeti kapitalist sistemde çok az, buna karşılık sosyalist sistemde çok fazladır. Bununla birlikte kapitalist ekonomideki liberal toplum modeline göre devletin müdahale alanları kısıtlı olsa da, önemli bir fenomen olarak kabul edilen konut, sosyal haklar bağlamında ele alındığı için, birçok ülkede hala devletin himayesi altında tutulmaktadır. Çoğu liberal hükümet konut üretimi için kendisinin içinde bulunmadığı sistemler ve modeller geliştirse de, tamamen kendi yönetimindeki konut üretim biçimlerinden de vazgeçememektedir. 19. yüzyıl sonlarından itibaren devletin çeşitli sosyal hakları sağlama görevini üstlenmesini gerekli gören düşüncenin filizlenmesi ve 1940’larda konut sağlamada kapsamlı ve çok yönlü bir devlet müdahalesinin kabul edilmesiyle gelişmiş birçok demokratik toplumda devletin özellikle orta ve dar gelirli sınıflar için satılık ya da kiralık konut üretme çabaları görülmektedir.”

Dinamik bir organizmaya benzeyen şehirler, zaman içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve fiziksel yönleriyle değişime ve yeniliğe maruz kalmaktadırlar. Bilhassa tarihsel süreç içerisinde kırılma noktası olarak değerlendirilebilecek Sanayi Devrimi ile birlikte, şehir planı, tasarım gibi kent bilimi kavramlarında muazzam gelişmeler yaşanmıştır. Diğer taraftan yirminci yüzyıl ise, bu muazzam gelişmelerin farklı bir boyuta girdiği bambaşka bir dönemdir. Özellikle yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan gelişmeler, İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında yeni bir şehirselleşmeyi zorunlu kılmıştır. Savaş sonrası dünya ölçeğinde bozulan ekonomi, sosyal sorunlar, şehirlerde büyük bir çöküşün öncüsü

⁹ İlhan Tekeli, “Bir Ülkede Konut Sorununun Yanlış Tanımlandığı Konusunda Kuşkular Belirdi Mi Konut Sorunu Çözüme Yaklaşmış Demektir”, *Mimarlık Dergisi*, **260**, 1994, ss. 27-28’den alıntılan Yasemin Alkışer ve Hülya Yürekli, “Türkiye’de Devlet Konutunun Dünü, Bugünü, Yarını”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mart 2004, s. 64.

¹⁰ Alkışer ve Yürekli, a.g.m., s. 64.

olmuştur. Şehir yenileme kavramının ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan bu olgusal gerçekliklerin bir sonucudur. Yine ülkemiz açısından da konut probleminin öncüsü sayılabilecek kırdan kente kitlesel göçlerin yaşandığı süreç bu döneme rast gelmekte ve ülkemiz ölçeğinde gerçekleşen kentsel yenilemenin temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerin etkisiyle şehrsel dokular, zaman zaman yenilenmekte; yasal altyapı eksiklikleri, toplumsal yapı ve kültürel öğeler ise kentsel yenileme sürecini karmaşık hale getirmektedir.¹¹

İstikrarsız bir yapıdan ziyade refah devleti ekonomilerinin modern ve önemli bir yansıması olan konut ve konut sorununu iktisadi ve toplumsal boyutlarıyla ele alan Arslan, bu sorunu şu şekilde kategorik bir anlamlandırmaya tabi tutmuştur.¹²

Ekonomik açıdan;

- Konut, bir yatırım aracı olarak spekülatif bir yapı haline gelmiştir.
- Konut, insanın yaşamını devam ettirebilmesi açısından devlet ya da özel sektör eliyle sağlanması zorunlu olan bir gereksinim biçimine dönüşmüştür.
- Konut, insanlara güvenlik, ekonomi ve barınma yönüyle bir dizi imkân sağlaması nedeniyle mekânsal bir öğedir.
- Uzun vadede konut, dayanıklı bir kullanım aracıdır.

Sosyo-kültürel açıdan;

- Konut bireylerin sosyalleşme süreçlerini ilk yaşadıkları ve ilk kümülatif grupla karşılaştıkları yerdir.
- Ailevi ilişkiler ve olaylar yaşanan konutta meydana gelmektedir.
- Gizlilik, mahremiyet, bireysellik, sosyal ilişkiler konutun temel dinamiklerini oluşturmaktadır.
- Konut sosyo-kültürel bir birimdir.

Yukarıda da belirtildiği gibi konut, birçok yönüyle insan yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü konut bireylerin en fazla yatırım yaptıkları finansal bir mülkiyet aracı ve finansal bir yetkinliktir. Konut, fiyatı nedeniyle nadir olarak alınabilen fakat hemen peşin paraya satılamayan bir mülk olduğundan ayrıca önemlidir.¹³ Yaşayan bir organizma olarak ele alınabilecek konut ve kent anlayışı zaman zaman değişimlere uğramıştır. Bu

¹¹ Pelin Pınar Özden ve Ayşe Sema Kubat, “Türkiye’de Şehir Yenilemenin Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Mart 2003, s. 78.

¹² İbrahim Arslan, *Konut Ekonomisi*, Sakarya Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 103-105; Richard Groves, Alan Murie ve Christopher Watson, *Housing and The New Welfare State Perspectives From East Asia and Europe*, Ashgate Publishing Company, England, USA, 2007, s. 1.

¹³ Thomas Sowell, *The Housing Boom and Bust* Revised Edition, Basic Books Publishing, USA, 2010, s. 5.

değişimlerden ülkemiz de kendi adına etkilenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden başlamak üzere sanayileşmeye paralel olarak köy kent demografik yapısı tamamen değişmiş ve kentlerde de artan nüfus konut yoksunluğu problemini doğurmuştur.¹⁴ Konut sorunu ya da başka bir ifadeyle konut yoksunluğu Keleş tarafından şöyle ifade edilmiştir.¹⁵

“Bir ülkenin barınma koşullarını anlatmaya yarayan başlıca göstergeler, var olan konutların sayı ve nitelik yönlerinden, ailelerin gereksinimlerini karşılamaya yeterli olup olmadıklarını gösteren sayılardır. Ülkemizde, kentlerde ailelerin büyük bir bölümü (% 44.4) 1-2 odalı konutlarda yaşamaktadır. Ortalama ev halkı büyüklüğünün 4.5-5 kişi olduğu düşünülmürse, konutların, sahip bulundukları oda sayısı bakımından yeterli olmadıkları sonucuna varılır.”

“Barınma yoğunluğu diye bilinen odabaşına düşen nüfus rakamları, bu nitel yetersizliğin açık bir belirtisidir. Barınma yoğunluğu, 1975 nüfus sayımı sonuçlarına göre kentlerde 1.68, kırsal alanlardaki konutlarda ise daha yüksektir. Öte yandan, aile başına düşen oda sayısı ile anlatılan ortalama konut büyüklüğü ise kentler için 3.60, Türkiye için 3.18’dir (1985). 1-3 odalı konutların oranının, kentlerde köylerden daha yüksek olması, köy konutlarının, kent konutlarına oranla, daha çok odaya sahip bulunduklarını gösteriyor.”

Keleş’in analizlerine bakıldığında göç ve artan nüfusa bağlı olarak kentlerde yeterli ve kaliteli konut eksikliğinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Konut probleminin çözümü ve kentsel yönetim, çok aktörlü bir nitelik taşımaktadır. Şekil 2’ de de görüleceği üzere kent ve konut aktörleri belediye, sanayi ve ticaret odaları, geç işadamları ve kadın girişimcilik dernekleri, sivil toplum örgütleri, üniversite ve yerel medya gibi ekonomik, sivil, eğitsel ve idari yönleri olan aktörler olarak değerlendirilebilir.¹⁶

¹⁴ Pelin Pınar Özden, “Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No 35, Ekim 2006, s. 216.

¹⁵ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, 11. Baskı, İmge Yayınevi, 2010, ss. 387, 388.

¹⁶ E. Fuat Keyman ve Berrin Koyuncu Lorasdağı, *Kentler, Anadolu’nun Dönüşümü, Türkiye’nin Geleceği*, Doğan Egmont Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2010, ss. 30, 31.

Şekil 1: Konut ve Kentin Belirleyicileri

Kaynak: E. Fuat Keyman ve Berrin Koyuncu Lorasdağı, *Kentler, Anadolu'nun Dönüşümü, Türkiye'nin Geleceği*, Doğan Egmont Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2010, ss. 30, 31.

Gerek konut probleminin çözümü gerekse sağlam ve planlı bir zeminde gerçekleşecek olan kentsel dönüşüm ¹⁷ için bu faktörlerin birbirleriyle uyum içerisinde çalışması gerekmekte, aksi takdirde belirtilen tüm bu aktörlerin uyum içerisinde çalışmasını sağlayıcı arabulucu rolünü üstlenecek yönetsel mekanizmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu açıdan “kent mekânının örgütlenmesi ve yönetimi, kentin sürdürülebilir kalkınması, yaşanabilirlik ve birlikte yaşama alanlarındaki başarısı ya da başarısızlığı, bu aktörler arasındaki iletişimin güçlü ya da güçsüz olması tarafından belirlenmektedir”. ¹⁸

Ülkemizde yıllardan beri devam eden bir problem alanı olan konut sorunu aynı zamanda tüm ülkeler için geçerlidir. Köylerden kentlere olan göçler başta olmak üzere kentleşme süreci birçok nedenle hız kazanmıştır. Ancak bu hızlı gelişme beraberinde yeni nüfusun kalacağı konut ihtiyacı sorununu doğurmuştur. Konut sorununu ortaya çıkartan kentleşmeye ek olarak nüfus artışı, işsizlik, konutların eskimesi yani kentsel yenileme, arsa ve yapı malzemesindeki fiyatlar, gecekonduların ıslahı ve tasfiyesi,

¹⁷ Kentsel dönüşüm, “Olumsuz değişime uğrayan kentsel bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel sorunlarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir bakış ve eylem” olarak tanımlanabilir. Bkz. Erdoğan Bayraktar, “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sosyal Politikalara Etkisi”, *Dosya*, Ocak 2009, s. 16.

¹⁸ Keyman ve Lorasdağı, a.g.e., s. 31.

yetersiz gelir dağılımı gibi başka faktörler de vardır. Şimdi konut sorununa neden olan bu temel faktörlere somut olarak değinilecektir.¹⁹

2.1. Konut Sorununa Neden Olan Etmenler

Doğal nüfus artışı, hızlı kentleşme ve kırsal alanlardan kentlere olan göçler, konutların eskimesi, mevcut gecekonduların ıslahı veya tasfiyesi, afetler ve istimlakler dolayısıyla oluşan konut ihtiyacı, yetersiz gelir dağılımı ve işsizlik gibi konut sorununa neden olan etmenler aşağıdaki şekilde görülebilir.²⁰

Şekil 2: Konut Sorununa Neden Olan Etmenler

Kaynak: Bilge L. Öztürk, *Türkiye’de Konut Sorunu ve Konut Finansman Sistemi (Mortgage)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 1; Pelin Pınar Özden, *Kentsel Yenileme, Yasal-Yönetmel Boyut, Planlama ve Uygulama*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, ss. 44-108; İbrahim Arslan, *Konut Ekonomisi*, Sakarya Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 103-114.

¹⁹ Bilge L. Öztürk, *Türkiye’de Konut Sorunu ve Konut Finansman Sistemi (Mortgage)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 1; Pelin Pınar Özden, *Kentsel Yenileme, Yasal-Yönetmel Boyut, Planlama ve Uygulama*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, ss. 44-108 Konut sorununun nedenleri için ayrıca bkz. Osman Tekinel ve Özkan Güvercin, “Türkiye’de Konut Sorununun Nedenleri Ekonomik ve Sosyal Boyutu, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 2000, Cilt 3, Sayı 2, ss. 7-17; İbrahim Arslan, *Konut Ekonomisi*, Sakarya Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 103-114.

²⁰ Öztürk, a.g.e., s. 1.

Şimdi konut sorunun ortaya çıkmasına ve konut darboğazına neden olan bu faktörleri inceleyelim.

2.1.1. Doğal Nüfus Artışı

1950’lerde başlayıp 1980’lere değin uzanan kentleşme süreci Türkiye’de pek çok sorunun da öncüsü olmuştur. Kırdaki nüfus artışı, tarımda makineleşme gibi nedenlerle mevcut topraklar parçalanmıştır. Bu köklü değişimler kırsal bölgelerde tek geçim kaynağı olarak görülen toprak alanlarının yetersiz hale gelmesine ve bunun sonucu olarak da büyük bir kitlenin geçimini sağlayamamasına veya işsiz kalmasına neden olmuş, böylelikle kırdan kente göç olgusu daha da artar hale gelmiştir. Göç, kentsel mekânda yeni sorunlarında kaynağını teşkil etmiş, öncelikle yeni gelenler için barınma, diğer bir ifadeyle konut ihtiyacının karşılanmasını gerekli kılmıştır. Kentlerdeki bu konut artışı ekonomik ve bürokratik önlemlerle çözüme kavuşturulamadığından konut açığında meydana gelen bu artış her geçen zaman içerisinde giderek artmıştır. Ve bu açık halkın imkânları, kültürel gelenekleri ve görenekleri ölçüsünde çözülmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak da kentlerde çarpık yapılaşmanın temelleri atılmıştır.²¹ Görüldüğü gibi kente yapılan göçün ve sonucunda ortaya çıkan konut sorununun en temel nedeni kentlerde meydana gelen doğal nüfus artışıdır. Türkiye’de son yıllarda meydana gelen nüfus artışı aşağıdaki tabloda da görülebilir.²²

Tablo 1: Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Yıllık Nüfus Artışı ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Yıllık Nüfus Artışı ve Yıllık Nüfus Artış Hızı		
Yıl	Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
1927	13 648 270	-
1935	16 158 018	21.10
1940	17 820 950	17.03
1945	18 790 174	10.59
1950	20 947 188	21.73
1955	24 064 763	27.75
1960	27 754 820	28.53
1965	31 391 421	24.62
1970	35 605 176	25.19
1975	40 347 719	25.00
1980	44 736 957	20.65
1985	50 664 458	24.88
1990	56 473 035	21.71
2000	67 803 927	18.28

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı (TÜİK), 2010, s. 30.

²¹ Sevinç Bahar Yenigül, “The Effects of Migration On Urban”, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 18/2, 2005, ss. 273, 274.

²² Türkiye İstatistik Yıllığı (TÜİK), 2010, s. 30

Türkiye’de sayım yıllarına göre yıllık nüfus artışı ve yıllık nüfus artış hızına bakıldığında 1927’den 2000 yılına kadar özellikle nüfus artışında kayda değer bir artış görülmüştür. Nitekim 1927 yılında 13 648 270 milyon olan nüfus 2000 yılında yaklaşık beş kat artarak 67 803 927 milyona ulaşmıştır. Ancak yıllık nüfus artış hızı açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü yıllık nüfus artış hızı 1927’den 2000 yılına kadar mütemadiyen bir düşüş seyri içerisine girmiştir. Şöyle ki 1935 yılında % 21.10 olan yıllık nüfus artış hızı 2000 yılına gelindiğinde % 18.28’e düşmüştür.

Göç olgusunu özellikle “coğrafi emek seyyaliyeti” kavramıyla ifade eden Zaim, göç olgusunun kentlerde aşırı nüfus artışına neden olmasının yanı sıra iktisadi yapı açısından da sağlıklı olmadığını savunmuştur. Bu nüfus hareketliliği Zaim tarafından şu şekilde ifade edilmiştir.²³

“Türkiye’de iş piyasasında takriben 20 milyon insan çalışmaktadır. Fakat bu insanlar hayatları boyunca hep aynı işyerinde, aynı meslekte, aynı şehir, kasaba veya köyde hatta aynı ülkede durmazlar. Bu insanlar bulundukları şehri ve kasabayı veya işyerini değiştirirler; aynı işyerinde terfi eder, üst kademelere yükselirler; bazen de dış ülkelere giderler. Yani devamlı hareket halindedirler. Bulundukları yerlerde durgun ve sabit değildirler. Bu hareketliliğe emek seyyaliyeti veya işgücünün hareketliliği adı verilmektedir. [...] İş piyasasında emek arzı ve talebi arasında aşırı dengesizlikler varsa, emek seyyaliyeti arzu edilmeyen ölçüde artabilir. Bilhassa Türkiye’de görüldüğü gibi köyden kente akın şeklinde bir dalgalanma emek seyyaliyetini aşırı hadlere vardırır. Aşırı emek seyyaliyeti sıhhatli bir iktisadi bünyenin alameti değildir. Yemeğin tuzu gibi, iş piyasasında da makul ve normal ölçüde emek seyyaliyeti faydalı ve zaruridir. Emek seyyaliyetinin aşırı derecede azalması veya çoğalması ise iktisadi bünyede durgunluğun, istikrarsızlığın ve emek arz ve talebi arasındaki makro dengesizliğin sonucudur.

Zaim’in tespitlerinde de görüldüğü gibi iktisadi yapı açısından emek seyyaliyetinin aşırı miktarlarda olması oldukça zararlıdır. Diğer taraftan coğrafi emek seyyaliyeti yani işgörenlerin şehirler, bölgeler, ülkeler arası yer değiştirmesi emek arz ve talebi ile doğru orantılıdır. Daha açık bir ifadeyle

²³ Sabahattin Zaim, *Çalışma Ekonomisi*, Yenilenmiş ve Genişletilmiş, 10. Baskı, Filiz Kitabevi İstanbul 1997, ss. 51, 52, 57, 58.

emek talebinin fazla olduğu yerlerde işgücü hareketliliğinin fazla; az olduğu yerlerde ise işgücü hareketliliğinin az olduğu söylenilebilir. Emek talebinin az olduğu yerlerden fazla olduğu yerlere doğru yapılan bu hareketlilik bu bölgelerde göçle birlikte sosyo-politik, kültürel ve bölgesel dinamikleri şekillendirerek nüfus artışını beraberinde getirmektedir.²⁴ Coğrafi emek seyyaliyeti ile ilgili olarak Zaim, şu tespitlerde bulunmuştur.²⁵

“Coğrafi seyyaliyet aynı coğrafi mıntıka içinde veya coğrafi mıntıkalar arasında olur. Burada en mühim nokta köylerden şehirlere, ziraat sahalarından sanayi bölgelerine doğru gerçekleşen emek akımıdır. Cemiyetler sanayileştikçe, sanayi müesseseleri dağılsa bile muayyen merkezlerde toplanmakta ve bunlar şehir ve kasaba halini almaktadır. Böylece ziraat ile sanayi sahaları; köyle şehir ve kasabalar arasında meydana gelen emek seyyaliyeti, umumi ve hakim istikameti ile köyden şehre bir akım veya nakil mahiyetini almaktadır. Bunun sebepleri; bir yandan köylerdeki doğum nispetlerinin şehirlere nazaran daha yüksek olması, diğer yandan makineleşme neticesinde ziraatta daha az insana ihtiyaç hissedilmesidir. Zirai teknik ilerledikçe ve emekten tasarruf sağlayan makineler arttıkça, zirai işçi ücretlerine tabi olarak emekten tasarruf hızlanmaktadır.”

Zaim’in yukarıdaki tespitlerinden hareketle kırsalda meydana gelen nüfus artışının sonucu olarak coğrafi seyyaliyet olgusu gerçekleşmekte ve bu anlamda coğrafi seyyaliyet ile göç kavramı özdeşleştirilebilmekte ve bu durum kırsal bölgelerden kentlere doğru işgücü yer değiştirmesi olarak nitelendirilebilmektedir. Keza coğrafi mobilite insanın daha yüksek bir kalite ve yaşam tarzına kavuşmak ve daha iyi fırsatlar elde etmek için kullandığı stratejiler bütünüdür.²⁶

Türkiye’de gerçekleşen yıllık nüfus artışına bakıldığında artan nüfusa paralel olarak konut ihtiyacının da artacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Artan konut ihtiyacını da beraberinde konut sorunu problemini getirecektir. 2000 ve 2010 yılı arasında konut ihtiyacı ve konut artışını aşağıdaki tabloda belirtmek mümkündür.

²⁴ Zaim, a.g.e., ss. 57, 58; Bert Chapman, “Immigration: An Overview of Information Resources”, Reference Services Review, MCB University Press, Volume 28, Number 3, 2000, s. 268.

²⁵ Zaim, a.g.e., s. 58.

²⁶ Francisco Javier Matiz Bulla ve Esther Hormiga, “Highly Skilled Colombian Immigrants in Spain Do They Have to Return Home to Start Up in Business?” *Education Training*, Vol 53, No 5, 2011, s. 448.

Tablo 2: 2000-2010 Konut İhtiyacı ve Konut Artışı

İller	Konut İhtiyacı		2000-2010 Artışı
	2000-2010		
Adana	312 899	379 605	66 706
Adıyaman	60 828	86 082	25 254
Aksaray	62 473	88 130	25 657
Amasya	49 333	58 152	8 818
Ankara	937 139	1 138 901	201 762
Antalya	281 100	411 405	130 305
Artvin	20 761	25 759	4 998
Aydın	144 377	179 682	35 306
Balıkesir	180 517	216 400	35 882
Bingöl	20 408	27 642	7 234
Bitlis	35 373	50 313	14 940
Bolu	36 685	46 777	10 092
Bursa	416 683	555 726	139 044
Çanakkale	70 162	87 893	17 280
Çorum	74 827	89 206	14 380
Denizli	106 535	125 403	18 867
Diyarbakır	133 406	174 517	41 110
Düzce	31 742	37 947	6 204
Edirne	69 206	73 069	3 864
Erzincan	31 095	35 657	4 562
Erzurum	106 258	142 329	36 071
Eskişehir	150 170	169 873	19 703
Gaziantep	204 922	270 203	65 281
Giresun	64 343	79 007	14 664
Hakkâri	18 127	28 790	10 663
Hatay	132 300	139 353	7 052
İçel	231 609	289 362	57 753
Iğdır	15 741	21 898	6 157
İstanbul	2 542 651	3 299 004	756 353
İzmir	817 224	1 020 536	203 312
Kahramanmaraş	110 382	142 384	32 002
Karabük	42 211	41 075	-1 136
Kars	32 488	34 752	2 264
Kastamonu	42 030	48 197	6 166
Kayseri	172 427	200 082	27 655
Kilis	14 618	9 954	-4 664

İller	Konut İhtiyacı		2000-2010 Artışı
	2000-2010		
Kırklareli	58 389	72 306	13 917
Kocaeli	184 068	223 092	39 024
Konya	294 233	383 831	89 598
Kütahya	84 631	107 066	22 435
Malatya	101 902	132 531	30 629
Manisa	194 849	228 958	34 109
Mardin	63 281	90 705	27 423
Muğla	82 410	109 191	26 781
Ordu	84 546	97 887	13 341
Osmaniye	68 638	88 341	19 703
Rize	46 862	67 863	21 001
Samsun	151 540	176 798	25 258
Şanlıurfa	134 682	189 016	54 335
Siirt	21 470	28 384	6 914
Sinop	27 396	31 253	3 858
Şırnak	27 768	41 255	13 486
Tekirdağ	118 518	170 227	51 709
Tokat	83 650	104 565	20 915
Trabzon	109 196	152 137	42 941
Tunceli	12 350	11 893	-457
Van	68 161	102 912	34 751
Yalova	40 717	43 474	2 757
Yozgat	65 356	91 340	25 984
Zonguldak	63 797	64 502	705
Toplam	10 906 368	13 766 711	2 860 343

Kaynak: Teknik Güç, “Türkiye’de Konut Sorunu ve Konut İhtiyacı Raporu”, 1 Aralık 2008, s. 10.

Türkiye’de tüm illerde ortaya çıkan konut sorunu ve konut ihtiyacı raporuna bakıldığında 2000 ve 2010 yılı konut ihtiyacında toplamda 2 860 343 milyonluk artışa rağmen 10 906 368’den 13 766 711’e çıktığını görülebilir. Dolayısıyla belirtilen on yıllık süre zarfında konut ihtiyacı 2 860 343’e çıkmıştır. Konut açığında meydana gelen artışın en fazla olduğu illere bakıldığında İstanbul 756 353 ile başta gelmektedir. İstanbul’u 203 312 ile İzmir ve 201 762 ile Ankara takip etmektedir. Bu rakamlar da konut ihtiyacının Türkiye’de oldukça önemli boyutlara ulaştığını göstermektedir. Fakat konut ihtiyacını sadece sayısal verilere indirgemekte oldukça yanlış olacaktır. Bu anlamda konut ihtiyacı “kişilerin ödeyebilme gücü ve tercihlerine bakılmaksızın, asgari seviyede barınabilmelerini sağlamak için

gerekli konut sayısı ve niteliğinin, belli bir anda bulunan konut sayısı ve kalitesinden farkını belirtir.” Konut talebi ise konut ihtiyacından farklı olarak ihtiyacın talebe dönüşmüş olması ve bunun için de bireylerin söz konusu konutların fiyatlarını ödeme gücüne sahip olmalarını gerekli hale getirmektedir. Konut talebini konutu kullanan ya da kullanacak olan ailelerin ya da kişilerin demografik özellikleri, tercihleri ve maddi imkânları belirlemektedir.²⁷

2.1.2. Hızlı Kentleşme ve Kırsal Alanlardan Kentlere Olan Göçler

Kentsel mekânları üretebilmenin üç önemli ögesi bulunmaktadır. Bunlar “maddesel niteliklerin (doğal çizgi, eş-yükselti eğrileri, sınır, vb.) bir aracılığı, o kente dair ilk verileri bize iletir ve sanırız, kentin öncül imgesel zenginliği de, bu tür maddesellik(ler) aracılığıyla toplumsal algıdaki yerini alır”.²⁸

Kentleşme sürecinin çözülme, yoğunlaşma ve akım şeklinde üç aşamada meydana geldiği gözlemlenmektedir. Öncelikle bu sürecin birinci ve ikinci aşaması kır ekonomisinde tarımda makineleşmenin artması, kentin çekiciliği ile birlikte nüfus fazlasında ortaya çıkan çözülmeye paralel olarak kentlere olan göç, başka bir ifadeyle nüfus akımı şeklinde cereyan etmektedir. Sürecin son aşaması ise kentlerdeki imkânların kıra göre daha fazla olması, gelir artışı, eğitim, sağlık ve kamu hizmetlerinin daha nitelikli olmasına paralel olarak kentlerde yoğunlaşmanın meydana gelmesi şeklindedir. Bu yoğunlaşma kentlerde doğal olarak nüfus artışı ile sonuçlanmaktadır. Diğer taraftan nüfusun bu devingenliği öncelikle kırdan kente sonra ise kentten kıra doğru yönelen ekonomik akım ve maddi girdilerle sonuçlanmaktadır.²⁹

Ekonomik gelişme süreci ve kalkınmayla özdeşleştirilebilen, doğurganlık oranını etkileyen kentleşmenin artması, ülkemizdeki kentleşme hareketlerinin geçmişiyle birlikte ele alındığında, genel olarak sanayileşmenin yoğun ve iş bulma imkânlarının yüksek olduğu yerlerde nüfus açısından sistematik bir artışın olduğu bilinen bir gerçektir. Ayrıca, kentleşmenin son 30 yıllık geçmişine bakıldığında, kentleşmenin uzun yıllar boyunca kırdan kente yönelik bir eğilim göstermesi ve kentleşmenin temel dinamiğinin bu şekilde meydana gelmesi bilinen bir gerçekliktir.³⁰ Kentler,

²⁷ Teknik Güç, a.g.m., s. 8.

²⁸ Güven Arif Sargın, “Yakın Dönem Kentleşme Süreçlerine İlişkin Eleştirel Notlar”, *Mülkiye*, Cilt 32, Sayı 261, 2008, s. 45.

²⁹ Hasan Ertürk, *Kent Ekonomisi*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa, 1994, s. 15.

³⁰ Şevket Işık, “Türkiye’de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 3, 2008, s. 160; Aimin Chen, Urbanization in China and the Case of Fujian Province”, *Modern China*, Volume 32, Number 1, January 2006, s.

küreselleşme ve göç gibi olguların da etkileriyle kimliklerinde fiziksel, sosyal ve kültürel bir değişim sürecine girmektedirler.³¹ Bu köklü değişim sürecinde yaşanan ve göze çarpan en önemli problem, konut ihtiyacının ortaya çıkması, mevcut talebe karşılık verememesi üzerine kent kimliğinde çarpıklaşmanın meydana gelmesidir.

Türkiye'nin son elli yıllık çarpık kentleşme sürecinin ve nitelsiz konut üretiminin temelinde hızlı nüfus artışına paralel olarak bu süreçlerin tamamen piyasa dinamiklerine ve piyasanın hür iradesine bırakılması yatmaktadır. Serbest piyasa koşullarına terk edilen yap sat uygulamaları ve kooperatifler, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalmış ve bu durumun doğal sonucu olarak gecekondulaşma bölgeleri ortaya çıkmıştır. Hızlı kentleşme ve gecekondulaşma serüvenini engelleyecek devletin küçük çaplı projeleri hariç herhangi bir toplu konut projesi gerçekleştirilememiştir. Bu durum kentleşmenin uygulamaya dönük sağlam temeller üzerine oturması önündeki en büyük engeli oluşturmuştur.³²

Yine hızlı kentleşmeye neden olan etmenlerden bir diğeri de yaşanan göç hareketleridir. Bir mobilite olarak göç, toplumsal yapıyı, sosyolojik hareketlilik biçimlerini, çatışmayı, gelişmeyi, kalkınmayı ve değişimi yakından etkileyen bir süreçtir. Bu anlamda göç “insanların, grupların demografik, coğrafik, ekonomik ve sosyo-politik nedenlerle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen ve eylemin bitiminden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünüdür.”³³ Dünyanın her yerinde ve her zaman olagelen göç hareketlerini başka bir tanımlamayla “insanların doğdukları yerden başka yerlere geçici ya da sürekli olmak üzere taşınması” olarak da tanımlamak mümkündür.³⁴ Öncelikle göç olmak üzere hızlı kentleşmenin ivme kazanmasını sağlayan itici ve çekici faktörler aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

99; Vernon Henderson, “The Urbanization Process and Economic Growth: The So – What Question”, *Journal of Economic Growth*, 8, 2003, s. 47; White vd., “Urbanization and the Fertility Transition in Ghana”, *Population Research and Policy Review*, 24, 2005, s. 59.

³¹ Ali Acar, “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Projeleri”, *Yerel Siyaset*, Sayı 31, 2008, s. 13.

³² Acar, a.g.m., s. 13.

³³ Sabri Çakır, “Geleneksel Kültürümüzde Göç ve Toplumsal Değişme”, Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu (Motif), Mayıs 2010, Balıkesir’den alıntılan Sabri Çakır, “Türkiye’de Göç, Kentleşme / Gecekondulaşma Sorunu ve Üretilen Politikalar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, Mayıs 2011, s. 210.

³⁴ Kenan Ören, *Sosyal Politika*, Pelikan Tıp ve Teknik Kitapçılık Tic. Ltd. Şti, Sözkese Matbaacılık, 1. Baskı, Ankara, 2011, s. 153.

Şekil 4: Hızlı Kentleşmeye Neden Olan İtici ve Çekici Faktörler

Kaynak: Hasan Ertürk, *Kent Ekonomisi*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa, 1994, ss. 19, 20, 21.

Şekil 4’te de belirtildiği gibi kentleşme sürecini itici ve çekici faktörler bağlamında değerlendiren Ertürk, nüfus baskısı, toprak yetersizliği, gizli işsizlik,³⁵ düşük verimlilik, tarımda makineleşmenin başlaması, doğal afetler, eğitim seviyesinin yükselmesi, iklim koşulları, kısıtlı tarım arazilerinin varlığı gibi faktörleri kentleşmeye neden olan itici faktörler olarak değerlendirirken köy kent arasındaki gelir farklılığı, eğitim imkanları, kentin cazibesi, iş bulma ümidi, yüksek hayat standardı, kaliteli sağlık

³⁵ Gizli işsizlik, işgörenlerin bir kısmı işten çekildiğinde geriye kalan işgörenlerle aynı üretim seviyesi ya da verimliliğin elde edilebiliyor olmasını ifade etmektedir. Bkz. Zaim, a.g.e.,s. 176.

hizmetleri, ulaşım olanaklarının kolaylığı gibi faktörler ise kentleşmeyi daha cazibeli bir konsept olarak gösteren kavramsal çerçevenin temel yapı taşı oluşturmaktadır. Dolayısıyla tüm bu faktörel yönelimler kentleşmeye ivme kazandırmakta ve konut problemlerine neden olmaktadır.

İnsanların bir yerleşim alanından başka yerlere göç etmelerin sağlayan başta ekonomik durumun iyileştirilmesi, güvenli bir bölgede yaşamak istenmesi, kan davası, yaşam standartlarının yükseltmek istenmesi gibi bir dizi neden bulunmaktadır. Bu yönüyle göç etmek olumsuz şartlardan daha olumlu şartlara kavuşmak için gösterilen çaba ya da “iyi tanımlanmış coğrafi ve idari birimler arasındaki, çalışmak veya yerleşmek amacıyla, belirli bir süre için yapılan kalıcı yer değişiklikleri olarak” tanımlanabilir.³⁶ Yoğun göç olaylarının ve kırdaki çözülme olayının bir sonucu olarak kentleşme süreci, artan nüfusa paralel olarak kentte yoğunlaşma meydana getiren, ayrıca kır kent insan akımı yönüyle nüfus ve kaynak değişimine neden olan bir süreçtir. Keza bu sosyolojik süreç, ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve teknolojik değişimlerden etkilenmektedir. Başka bir deyişle kentleşme sürecine neden olan bu faktörler kentleşmenin boyutlarının da temel belirleyicileridir.³⁷ Bu anlamda Türkiye’de 2009-2010 yıllarında bölgeler arasında ortaya çıkan ve hızlı kentleşme olgusuna sebep olan göç gerçeği aşağıdaki tabloyla gösterilebilir.

Tablo 3: İstatistiksel Olarak Bölgelerin Aldığı ve Verdiği Göç

Bölge	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç
	73 722 988	1 985 917	1 985 917
İstanbul	13 255 685	439 515	336 932
Batı Marmara	3 164 048	104 351	89 752
Ege	9 693 594	185 595	184 640
Doğu Marmara	6 841 607	200 254	162 675
Batı Anadolu	7 018 194	221 690	182 562
Akdeniz	9 423 231	205 482	200 003
Orta Anadolu	3 849 267	104 053	138 677
Batı Karadeniz	4 518 786	132 326	183 046
Doğu Karadeniz	2 516 167	90 395	113 098
Kuzeydoğu Anadolu	2 202 106	68 624	98 728
Ortadoğu Anadolu	3 647 531	90 770	124 025
Güneydoğu Anadolu	7 592 772	142 862	171 779

Kaynak: TÜİK, 2009-2010.

³⁶ Ören, a.g.e., s. 153; Mustafa Öztürk, *Türkiye’de İç Göçlerin Sosyal Politika Açısından İncelenmesi. İstanbul Semt Pazarıcıları Örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 7.

³⁷ Ertürk, a.g.e., s. 19.

TÜİK verileri dikkatle incelendiğinde sanayileşme ve istihdam imkanları nedeniyle 439 515 sayısı ile en fazla göç alan ilin İstanbul, Batı Marmara ve Doğu Marmara bölgeleri birlikte düşünüldüğünde en fazla göç alan bölgenin ise 304 605 ile Marmara Bölgesi olduğu söylemek mümkündür. Bölgeler içerisinde en az göç veren bölge ise 89 752 ile Batı Marmara bölgesidir. Yine sanayileşmenin yoğunlaştığı Batı Anadolu ve Orta Anadolu’ya yapılan göçlerin de yadsınamayacak derecede yüksek olduğu söylenilebilir. Ülke genelinde sanayileşmiş şehirlere doğru gerçekleşen nüfus hareketliliklerine bakıldığında sanayileşmiş kentlerde olası bir konut probleminin varlığından da bahsetmek mümkün hale gelecektir. Bu anlamda göç parametresi başta olmak üzere ciddi boyutlara ulaşan kentleşme neticesinde büyük şehirlerde konut sorunu kendini hissettirecek ve sosyal politika uygulamalarının odaklanması gereken bir problem alanı olarak karşımıza çıkacaktır.

2.1.3. Konutların Eskimesi

Kişilerin asgari ödeme düzeylerine uygun olarak barınabilmelerini sağlamak için gerekli olan konut sayısı ve niteliği ile var olan konut sayısı ve niteliği arasındaki fark konut ihtiyacını doğurmaktadır.³⁸ Konut ihtiyacına neden olan en önemli faktörlerden bir diğeri de mevcut konutların toplumsal ve ekonomik olarak eskimesi sonucu konutun yenilenmesidir.³⁹ Tam da bu noktada kentsel yenileme kavramından bahsedilmesi önemli bir zorunluluktur.

Kentsel yenileme, zaman içerisinde doğal ya da yapay faktörlere bağlı olarak eskiyen, bozulan ve tahrip edilen kent dokusunun yeniden kullanılabilir hale getirilmesi olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle kentsel yenileme, “zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen, yıpranan, sağlıksız yasa dışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri üst yapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, altyapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi eylemi” şeklinde de ifade etmek mümkündür.⁴⁰

Konutların eskimesi ve yıpranmasına paralel olarak gelişen ve toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlu geliştirilen projeler ile kentlerin kaybolan fonksiyonlarını yeniden tanımlamak, yeniden kent değerleri

³⁸ Keleş, a.g.e., s. 359.

³⁹ Özden, a.g.e., s. 43.

⁴⁰ Özden, a.g.e., s. 44.

oluşturmak ve çevre kalitesini artırmak amacıyla olan kentsel yenilemenin hedefleri şunlardır.⁴¹

- “Kentsel yenileme, yapı ve çevre standartlarını iyileştirerek, daha iyi bir yaşam kalitesi sunarak alanda yaşayanlara fayda sağlamalıdır.
- Prensip, konut alanlarının iyileştirilmesinin maliyeti yerleşmede yaşayanlarca karşılanmalıdır; bu nedenle de maliyet sanayi sektöründeki ortalama maaşların % 20’sini aşmamalıdır.
- Düşük gelirli ev sahiplerini, daha iyi konut standartlarına kavuşturabilecek konut yardımları verilmelidir.
- Mülk sahibi olmanın, alanda yaşayanlara yapıların daha iyi bakımı ve daha iyi bir çevre yönetimi sağlanması açısından teşvik edici olduğu kabul edilir. Bu nedenle kentsel yenileme aynı zamanda kiracıları ev sahibi yapmayı da hedeflemektedir.
- Kentsel yenileme, uzun dönemde, kısmen çevreyi iyileştirerek, sosyal aktiviteler, sosyal servisler sağlayarak, kısmen de çocuklu ailelere daha geniş konutlar temin ederek daha normal bir nüfus yapısına ulaşmaya yardımcı olmalıdır.”

Konutların eskimesine paralel olarak artan konut sorunu ve bu bağlamda ortaya çıkan kentsel yenileme konseptinin bir ileriki aşaması kentsel dönüşüm olacağını ileri sürülebilir.

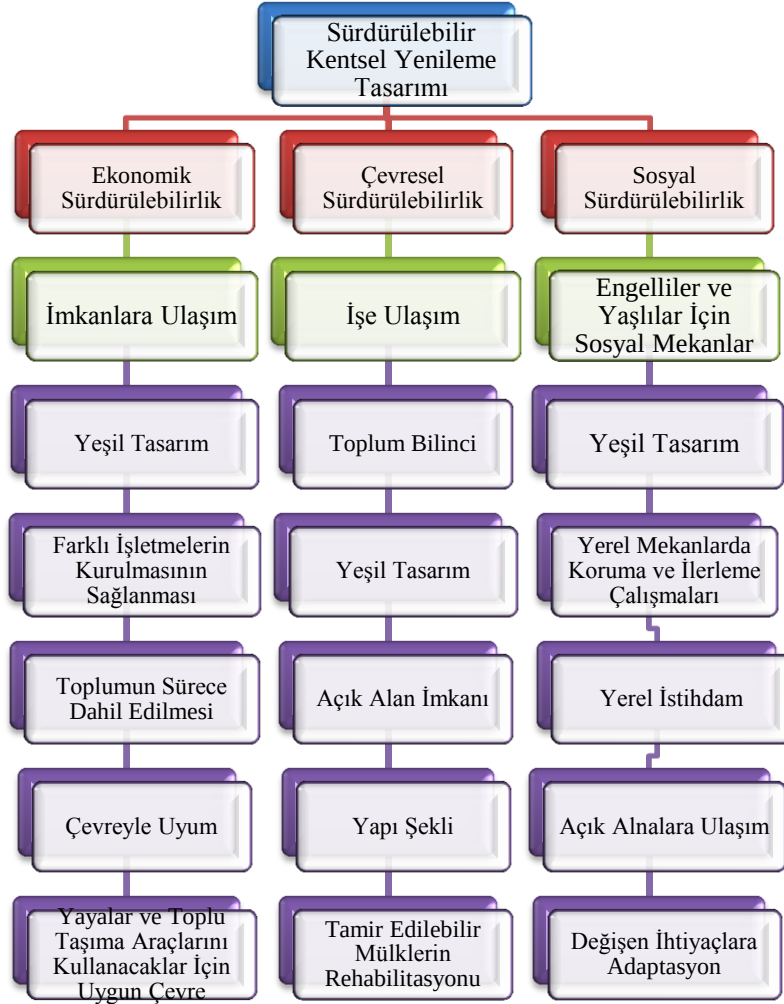
Dünyanın var olduğu günden beri tüm toplumların en vazgeçilmez ihtiyaçlarından birisi olan konut, kentsel yenileme boyutuyla ele alındığında fiziksel bir mekan olmanın ötesinde ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan, uzun ömürlü, bireylerin kendilerini güvende hissedebilecekleri güvenli bir mekan ve ekonomik sosyal yönüyle kalkınmışlığın bir göstergesidir. Bu yönüyle kentsel yenileme, konutların güven tazeleme süreçlerinin bütünsel bir uygulamasıdır.⁴² Buradan hareketle sürdürülebilir kentsel yenileme tasarımları aşağıdaki şekilde gösterilebilir.⁴³

⁴¹ Yi Kai Juan, vd., “Optimal Decision Making on Urban Renewal Project”, *Management Decision*, Vol 48, No 2, 2010, s. 208; Grace K.L. Lee ve Edwin H.W. Chan, “Evaluation of the Urban Renewal Projects in Social Dimensions”, *Property Management*, Vol 28, No 4, 2010, s. 257; Aaen S. National Strategies For Urban Renewal and Housing Rehabilitation in Norway. Ed. H. S. Andersen and Leather P., *Housing Renewal in Europe*, The Policy Press Great Britain, 1999, 203-216’den alıntılan Özden, a.g.e., ss. 47, 48.

⁴² Murat Gökşin Berberoğlu ve Suat Teker, “Konut Finansmanı ve Türkiye’ye Uygun Bir Model Önerisi”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler*, Cilt 2, Sayı 1, Aralık 2005, s. 59.

⁴³ Lee ve Chan, a.g.m., s. 258.

Şekil 5: Sürdürülebilir Kentsel Yenileme Modeli Genel Çerçevesi

Kaynak: Lee ve Chan, a.g.m., s. 258.

Şekil 5’te de görüldüğü üzere sürdürülebilir kentsel yenileme ilkelerinin uygulamaya dönük ekonomik, sosyal ve çevresel yönleri bulunmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirlik, kamunun imkânlarla ve fırsatlara ulaşabilmesi, yeşil tasarım imkânlarının artırılması, ekonomik imkânların genişletilmesi ve farklı işletmelerin kurulması, toplumun bu ekonomik sürece dâhil edilmesi ve itici bir güç haline getirilmesi, çevreyle uyum sağlanması, yayalar ve toplu taşıma araçlarının kullanacaklar için uygun çevre imkânlarının geliştirilmesini kapsamaktadır. Diğer taraftan kentsel yenileme

kavramının başka bir boyutu olan çevresel sürdürülebilirlik kavramı ise işe ulaşım, toplumsal bilinç ya da kamu vicdanı, yine yeşil tasarım, açık alan imkânları, yapı şekilleri ve tamir edilebilecek olan mülklerin rehabilitasyonu gibi temel kavramsal ilkeleri benimsemiştir. Son olarak sosyal sürdürülebilirlik kavramı ile kentsel yenileme uygulamaları içerisinde engelliler ve yaşlılar için sosyal mekânların oluşturulması, yeşil tasarım, yerel mekânlarda koruma ve ilerleme çalışmaları yaparak buraların ayırt edici özelliklerinin ön plana çıkarılması, açık alanlara ulaşım, istihdam imkânlarının artırılması ve değişen ihtiyaçlara adaptasyonun sağlanması amaçlanmaktadır.

2.1.4. Mevcut Gecekonduların Islahı veya Tasfiyesi

Genellikle yasal çerçevede tanımlaması yapılan gecekondu, “kendine ait olmayan, kamuya ait ya da özel mülkiyet olan araziye sahibinin rızası dışında ruhsatsız yapılmış yasa dışı yapılar olarak” tanımlanabilir.⁴⁴ Ya da en genel tanımıyla işsizlik, nüfus artışı, tarım alanlarının bölünmesi, eğitim imkânlarının kısıtlı olması gibi nedenlerle büyük şehirlere göç etmek zorunda kalan fakir, gelir düzeyi düşük ve çoğunlukla vasıfsız halkın kentlerde barınma sorununu ortadan kaldırmaları için bizzat kendileri tarafından plansız, günü birlik sadece barınma ihtiyacını karşılamak için kente yakın veya kentin içerisinde inşa edilen yapılardır. Gecekondularla ilgili olarak Erman şu tespitlerde bulunmuştur.⁴⁵

“Gecekondu, yani, ‘enformel’ konutlar, Türkiye’ye Özgü bir olgu değildir; Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde de yaygın bir biçimde mevcuttur. Örneğin, 2003 yılında Hindistan’da kentli nüfusun % 55.5’i, Filipinler’de % 44.1’i, Güney Kore’de % 33.7’si, Brezilya’da % 36.6’sı ve Arjantin’de % 33.1’i bu tip konutlarda yaşamaktadır. Bu konutlar bulundukları ülkeye özgü isimlerle adlandırılmaktadırlar: Brezilya’da *favela* (Portekizce), diğer Latin Amerika ülkelerinde genelde *barrio* (İspanyolca) ve özelde Venezüella’da *rancho*, Şili’de *callampa*, Peru’da *barriada*, Arjantin’de *villas misarias*, Meksika’da *colonias letarias* ve ayrıca Hindistan’da *busti*, Güneydoğu Asya’da *kampong*, Kuzey Afrika’da teneke evler anlamına gelen *bidonville* ve Türkiye’de gecekondu.”

⁴⁴ Tahire Erman, Kent ve Gecekondu, Derleyenler Örgen Uğurlu, Nihal Şirin Pınarcıkoğlu, Ayşegül Kanbak, Makbule Şiriner, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, Örgün Yayınevi, İstanbul, Ekim 2010, s. 227.

⁴⁵ Erman, a.g.e., s. 227.

Gecekondu kavramı özellikle 1950’lerden itibaren ivme kazanan köylerden büyük kentlere yaşanan göçlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Gecekondulaşmanın ilk ortaya çıkış süreci ve sonra geldiği boyut tamamen farklıdır. Şöyle ki gecekondu, önceleri kentlerin iş merkezlerine yakın yerlerinde, çoğunlukla da dere yatakları, dik yamaçlar gibi coğrafi açıdan oldukça dezavantajlı olan araziler üzerinde derme çatma barakalar olarak inşa edilmişlerdir. Ancak zamanla kentlerin çevrelerini bir sarmal gibi saran ve sürekli genişleyen halkalar halinde bir yapıya bürünmüşler ve nihayetinde alt yapı ve hizmetler açısından yetersiz ve problemlili kentsel alanlara dönüşmüşlerdir.⁴⁶ Yine zaman içerisinde birçok gecekondu yerleşim bölgesi fakir yaşamın hüküm sürdüğü konut yoğunluğundan orta gelir düzeyine sahip bireylerin oturduğu apartmanlara dönüşmüştür. Bu durum gecekondulaşma sürecini salt bir ekonomik yatırım aracı olmaktan çıkarmış ayrıca siyasi bir rant ve malzeme haline de getirmiştir. Özellikle, İstanbul gibi büyük şehirlerde “merkezden uzaklaşan” ve “merkeze yaklaşan” şeklinde iki yönlü bir eksen izleyen kentleşme sürecinin tam aksine çarpık ve plansız kentleşmenin bir simgesi olan gecekondu, kentsel politikaların bir persona non grata’sı niteliğindedir.⁴⁷

Her ne kadar kentleşme ve kentsel dönüşüm yönüyle Türkiye, Avrupa ve Amerika’ya benzese de Türkiye’de farklı süreçlerin eş zamanlı olarak ortaya çıktığı da gözlemlenebilmektedir. Bilhassa 20. yüzyılın yarısından sonraki süreçte artan kentleşme sürecine paralel olarak yoğun göç alan Ankara, İstanbul, İzmir gibi kentlerin kontrolsüz bir şekilde büyümeye başlaması, bu dönemde konut ihtiyacına cevap verebilecek politikaların üretilmemesi konut ihtiyacını ve gecekondulaşma problemini doğurmuştur.⁴⁸ Dolayısıyla sadece Türkiye’ye özgü olmayan ve köylerden kentlere gerçekleşen göç akımları ile toplumsal ve ekonomik gelişme düzeyinin ürünü olan gecekondu, sadece bir barınma sorunu olarak algılanmamalı aynı zamanda konut gereksinimine neden olan bir problem alanı olduğunun da altı mutlaka çizilmelidir.⁴⁹

2.1.5. Afetler Nedeniyle Oluşan Konut İhtiyacı

Afetler de, kullanım açısından bireylere barınak imkanı sağlayan ve bireyin olumlu ya da olumsuz kümülatif düşüncelerinin bir kaynağı olan

⁴⁶ Tahire Erman, “Gecekondu Çalışmalarında Öteki Olarak Gecekondu Kurguları”, *European Journal of Turkish Studies*, [Online], 1, 2004, s. 3.

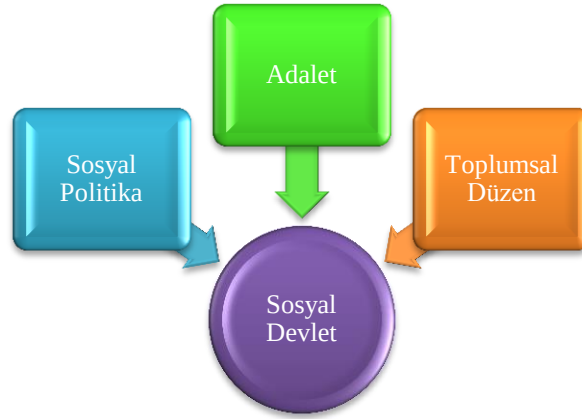
⁴⁷ Murat Cemal Yalçın ve Adem Erdem Erbas, “Impacts of “Gecekondu” on the Electoral Geography of İstanbul”, *International Labor and Working Class History*, No 64, Fall 2003, s. 91; Amos H. Hawley, “The Study of Urbanization”, *Demography*, Vol 4, No 2, 1967, s. 939.

⁴⁸ C. Nil Uzun, “Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri”, *Planlama*, 2, 2006, s. 50.

⁴⁹ Keleş, a.g.e., s. 481; Dilek Ulu, *Gecekondu Kadının Konumu: Elazığ Karşıyaka Mahallesi Örneği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000, s. 14

mekan olarak ifade edilen konut ihtiyacını arttırıcı rol oynamaktadırlar.⁵⁰ Bu açıdan doğrudan bireyi, yani sosyolojik yapıyı ilgilendirmesi nedeniyle konut politikaları, temelinde insan ve adalet olan, içerdiği konular açısından çeşitlilik gösteren sosyal politikanın ve sosyal devlet anlayışının en önemli çıktılarıdır.⁵¹ Sosyal devlet, geliştirmiş olduğu politikalar aracılığıyla sosyal yapı içerisinde düzenleyici, kolaylaştırıcı ve sorumluluk alan, hizmet sağlayan, sosyal korumayı hedefleyen çok yönlü başka bir ifadeyle melez bir aktördür.⁵² Bu yönüyle sosyal devlet, toplumsal bir katalizör örneği ve sosyal politikanın da en önemli dayanak noktasıdır. Başka bir açıklamayla sosyal devlet, uyguladığı sosyal politikalar yönüyle adaleti ve toplumsal düzeni sağlamaktadır. Bu ilişkisel hiyerarşi şekil 2.2. de de görülebilmektedir.

Şekil 6: İlişkisel Hiyerarşi Örneği Olarak Sosyal Devlet Kavramı

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere aslında sosyal devlet uygulamaları sosyal politika yönelimli, toplumsal gruplar arasında dezavantajlı olanları avantajlı konuma getirme amaçlı uygulamalar

⁵⁰ Grzeskowiak, vd., “Housing Well Being: Developing and Validating A Measure”, *Social Indicators Research*, Vol 79, No 3, December 2006, s. 503.

⁵¹ Joaquim Ramos Silva, “Another Look At The Social Question”, *Journal of Economic Studies*, Vol 33, No 4, 2006, s. 309; Recep Şentürk, “Değerlerimiz Işığında Sosyal Devlet Anlayışımız”, *Dosya*, Müsiad, Ocak 2009, s. 28; Adem Korkmaz, “Türkiye’de Asgari Ücretin Mali Yönü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2001, s. 279.

⁵² Anette Lykke Hindhede, “Health Care Policies and Resisting Consumers In A Prototypical Welfare State”, *Journal of Health Organization and Management*, Vol 25, No 5, 2011, s. 549; Haikio Liisa ve Anneli Anttonen, “Local Welfare Governance Structuring Informal Carers” Dual Position”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol 31, No 3 / 4, 2011, s. 186; Katılımcı, sosyal sorumluluk sahibi ve refah hizmetlerini seçebilen aktif sosyal vatandaş için ayrıca bkz. Janet Newman ve Evelien Tonkens, *Participation, Responsibility, and Choice Summoning The Active Citizen in Western European Welfare States*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2011; Michel Foucault, “The Subject and The Power”, *Critical Inquiry*, Vol 8, No 4, Summer 1982, ss. 777-795.

bütünüdür.⁵³ Koray’ında deyimiyle sosyal devlet anlayışında “sınıflı bir toplum yapısı vardır fakat bunlar arasındaki çatışmayı uzlaştıracak mekanizmalar da bulunmaktadır; bu nedenle siyasal demokratik sistem gibi demokratik bir toplum anlayışı vardır; insan hakları ve hukuk üzerine inşa edilmiş bir devlet anlayışı olduğu gibi uzlaşma ve dayanışmanın sürdürülmesi açısından sosyal taraflar da, devletin sosyal niteliği de önemlidir. Ayrıca bu sistemi bir arada tutan birçok mekanizma ve kurum da devreye girmiş vaziyettedir.”⁵⁴ Dolayısıyla sosyal devlet anlayışı çatışmalara çözüm üreten uzlaşmacı kültürün bir ürünüdür ve toplumsal kesimler arasında dengeyi gözeten yönetim mekanizmasıdır. Bu açıdan bir denge noktası olarak sosyal devlet anlayışına ve ikisi arasında uzlaşma sağlamaya çalıştığı kutuplara bakmakta fayda vardır. Şekil 7’de bu durum belirtilmiştir.

Şekil 7: Denge Noktası Olarak Sosyal Devlet Anlayışı

Şekil 7’de görüldüğü gibi sosyal devlet, avantajlı, çatışmacı, pragmatik toplum unsurları ile dezavantajlı, uzlaşmacı ve uygulamaya dönük ikilemler arasında denge noktasıdır. Sosyal devlet geleneği, refahın, adalet anlayışının en etkili şekliyle vatandaşlara sunulması amacıyla devletin

⁵³ Ören, a.g.e., ss. 1-51.

⁵⁴ Meryem Koray, *Sosyal Politika*, 1. Baskı, Ekim, 2000, ss. 38, 39.

ekonomiye gerek aktif ve gerek kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet anlayışıdır. Modern toplumların yapısal özelliklerine ve yasal çerçevelerine uygun olan sosyal devlet ve uygulama aracı olan sosyal politika gerçeğine göre yönetilen devletler, sağlık hizmetlerinin optimal derecede sunulmasını sağlamak amacıyla reformlar yapmak, eğitim sisteminin iyileştirilmesi, modern ve günün koşullarına uygun hale getirilmesi doğrultusunda çalışmak, gelirin yeniden dağılımı konularında adaletsizlikleri minimize etmek gibi bir dizi politikaları vatandaşlarının sosyal refah içinde yaşayabilmelerini sağlamak için oluşturmalarıdır.⁵⁵ Sosyal hayatın kendi değerlerine uygun çözüm yolları bulunarak iyileştirilmesi olarak ifade edilen sosyal devlet uygulamaları ayrıca, ulaşılabilir, etkili, eşit, sosyal olarak kabul edilebilir, yeterli düzeyde ve ekonomik olmalıdır.⁵⁶

Konut ihtiyacından hareketle sosyal devletin örgütsel bir oluşum olarak fonksiyonlarını özetle şu şekilde sıralayabiliriz.⁵⁷

- Hukuk devletinin bir ileri aşaması olarak sosyal devlet, toplum içerisinde bulunan dezavantajlı kesimleri temsil etmektedir.
- Sosyal devlet anlayışı, ayırım yapmadan tüm bireylere sosyal adalet sunmakta ve onları güvence altına almaktadır.
- Sosyal devlet, toplumsal sorunların çözümünde öncü olması nedeniyle toplumsal müdahale anlayışını benimsemiştir.
- Sosyal devlet ve hukuk devleti birbirinden ayrılmaz bir bütündür.
- Sosyal devlet, işgörenleri istihdama yönlendirecek, iş bulmasını kolaylaştıracak aktif istihdam tedbirleri ve işsizlik yardımı, işsizlik sigortası gibi pasif istihdam tedbirleri gibi emek piyasasına yönelik destekler sağlamalıdır.
- Sosyal devlet, hukuki yönüyle değerlendirildiğinde toplumun tüm kesimlerine karşı eşit mesafede durmakta; eşitlik kavramına vurgu yapmaktadır.

⁵⁵ Orhan Koçak ve Davut Tiryaki, “Sosyal Devlet Anlayışında Sağlık Politikalarının Önemi ve Sağlıkta Dönüşüm Programının Değerlendirilmesi: Yalova Örneği”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 10, Sayı 19, 2011, s. 52; Signy Irene Vabo ve Viola Bureau, “Universalism and The Local Organization of Elderly Care”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol 31, No 3 / 4, 2011, s. 174.

⁵⁶ Ritu Narang, “Determining Quality of Public Health Care Services in Rural India”, *Clinical Governance An International Journal*, Vol 16, No 1, 2011, s. 36; R. J. Maxwell, “Perspectives in NHS Management” Quality Assessment in Health”, *British Medical Journal*, Volume 288, May 1984, s. 1471; Andreas Eckert, “Regulating The Social: Social Security, Social Welfare and The State in Late Colonial Tanzania”, *The Journal of African History*, Vol 45, No 3, 2004, s. 468.

⁵⁷ Ören, a.g.e., ss. 10, 11.

- Sosyal devlet, sosyal hayatı daha dinamik ve daha verimli hale getirmektedir.

Ülkemizde sosyal devlet ve sosyal politika anlayışının bir yansıması olarak konut politikaları da oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ancak konut politikalarının kırılganlığını artıran bazı etmenler vardır. Bunlardan bir diğeri de deprem, sel, yangın gibi afetler nedeniyle konut stokunda ortaya çıkan azalmalardır. Örneğin 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi ciddi anlamda can ve mal kaybına neden olmuştur. Diğer taraftan 1999 Marmara Depremi’nde yıkılan ve ağır hasara uğrayan konut sayısı ise 13 bine ulaşmıştır.⁵⁸ Ayrıca 2011 yılı Ekim ve Kasım aylarında Van’da meydana gelen depremlerde de birçok konut yıkılmıştır ve yüzlerce can kaybı yaşanmıştır. Dolayısıyla afetler ve istismlâkler nedeniyle eksilen konutların yerine yenilerinin yapılması gerekmekte ve bu durum da konut açığını meydana getirmektedir.

2.1.6. Yetersiz Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı “bir ülkede belli bir dönemde elde edilen gelirin bireyler, toplumsal gruplar, ve üretim faktörleri arasındaki bölüşümünü” ifade etmektedir.⁵⁹ Başka bir tanımlamaya göre ise gelir dağılımı hayatın cari fonksiyonlarından olan üretim, tüketim, değişim (takas, trampa) ve bölüşümden bölüşümle ilgilidir. Bir devletin tam anlamıyla sosyal devlet olabilmesi ve sosyal politika unsurlarının tam anlamıyla uygulanabilmesi için gelir dağılımının eşit ve adil olması gerekmektedir. Dolayısıyla herhangi bir devlet bünyesinde fert başına düşen gelirlerde uçurumlar varsa o devletin sosyal devlet olması ve sosyal politikalar üretmesi düşünülemez.⁶⁰ Gelir dağılımı konusunda Koray aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur.⁶¹

“Günümüzde ve toplumsal düzeyde uygulanan gelir dağılımına ilişkin politikalara dönersek, bunların genelde zenginliğin yoğunlaşmasını önlemekten çok, bir ölçüde de olsa ülkedeki gelir grupları arasındaki uçurumları azaltma amacını taşıdığını söyleyebiliriz. Çünkü uygulanan kapitalist piyasa politikası, daha kökten uygulamaları piyasanın için zararlı görmektedir. Bunun için daha ılımlı politikalara gidilmektedir; ayrıca bu ılımlı politikaların bile örneğin ABD gibi bazı ülkelerde uygulandığını söylemek zordur. Uygulanan gelir dağılımı politikalarını genel olarak değerlendirirsek, bunların bir yandan en alt gelir

⁵⁸ www.tokihaber.com (“Aynı Acılar Yaşanmasın Diye” Başlıklı Haber) Erişim Tarihi: 09.05.2012

⁵⁹ Ören, a.g.e., s. 112.

⁶⁰ Ören, a.g.e., s. 116.

⁶¹ Koray, a.g.e., s. 184.

grubundakilerin yaşama koşullarını iyileştirecek önlemler anlamına geldiğini (kamu hizmetleri ve gelir aktarımları olarak), öte yandan toplumun tümüne yönelik bazı hizmetler, vergi, istihdam ve ücret politikaları biçimini aldığını görüyoruz.”

Koray’ın görüşlerinden hareketle gelir dağılımı, toplumsal tabakalar arasında mevcut olan dengesizliklerin giderilmesi ve sosyal devlet anlayışıyla uyumlu adalet kavramının temel bir ilke haline getirilmesini konu edinmektedir. Bu açıdan Türkiye’de gelir dağılımının son yıllardaki durumuyla ilgili 1987-2005 yılları arasındaki gelir dağılımı gösteren aşağıdaki tabloya bakmak faydalı olacaktır.

Tablo: 4: Türkiye’de Gini Katsayısı Yönüyle 2006-2010 Yılları Arasındaki Gelir Dağılımı

	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	0.403	0.387	0.386	0.394	0.380
Kent	0.392	0.375	0.376	0.386	0.370
Kır	0.399	0.373	0.370	0.364	0.361
BÖLGELERARASI					
TR1 İstanbul	0.361	0.344	0.350	0.350	0.355
TR2 Batı Marmara	0.359	0.335	0.336	0.370	0.371
TR3 Ege	0.412	0.372	0.382	0.384	0.387
TR4 Doğu Marmara	0.390	0.380	0.332	0.364	0.328
TR5 Batı Anadolu	0.399	0.368	0.396	0.388	0.358
TR6 Akdeniz	0.402	0.413	0.373	0.387	0.388
TR7 Orta Anadolu	0.359	0.340	0.344	0.400	0.369
TR8 Batı Karadeniz	0.367	0.366	0.375	0.382	0.345
TR9 Doğu Karadeniz	0.393	0.359	0.371	0.373	0.328
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0.364	0.395	0.434	0.388	0.372
TRB Ortadoğu Anadolu	0.380	0.374	0.369	0.385	0.384
TRC Güneydoğu Anadolu	0.381	0.355	0.393	0.401	0.382

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2010.

Gelir dağılımını ne kadar adil olduğunu gösteren değerlerden bir tanesi de gini katsayısıdır. Gini katsayısı 0 ve 1 arasında değişen bir katsayı olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla gini katsayısının sıfıra yaklaşması gelir dağılımının adaletli olduğu anlamına gelirken gini katsayısının 1’e yaklaşması ise gelir dağılımının adaletsiz olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.⁶² Kalkınma ile eşitsizlik, eşitsizlik ile yoksulluk, yoksulluk ile ırk arasında her ne kadar yakın ilişki olmasa da gelir dağılımı toplumsal dinamiklerin belirlenmesinde oldukça önemli bir araçtır.⁶³ Bu anlamda belirtilen yıllar

⁶² OECD 2012, “Income Inequality and Growth: The Role of Taxes and Transfers”, *OECD Economic Department Policy Notes*, No 9, January 2012, s. 4.

⁶³ John Gafar, Income Distribution, Inequality and Poverty During Economic Reforms in Guyana”, *The Journal of Developing Areas*, Vol 38, No 1, Fall 2004, s. 55.

içerisinde Türkiye genelinde gini katsayısı değerlerine bakıldığında bazı dalgalanmalara rağmen 2006 yılında 0.403 olan gini katsayısı 2010 yılında 0.380’e inmiştir. Bu durum Türkiye genelinde belirtilen yıllar içerisinde gelir dağılımı adaletsizliğinde azalma, başka bir ifadeyle gelir dağılımının daha adaletli hale gelme trendi içerisinde olduğunun bir göstergesidir. Aynı iyileşmeyi kent ve kır ölçeğinde de gözlemlemek mümkündür. Örneğin kentsel bölgelerde gini katsayısı değerleri 2006 yılında 0.392 iken 2010 yılında 0.370’e gerilemiştir. Yine kırsal alanlarda 2006’da gini katsayısı 0.399 iken 2010’da ise 0.361 olmuştur. Bu yönüyle bakıldığında Türkiye kent ve kır ölçeğinde gelir dağılımında iyileşmeler olduğu söylenilebilir. 2006-2010 yılları arasında bölgelerarası gini katsayısı değerlerine bakıldığında Batı Marmara, Orta Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri hariç İstanbul, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz bölgelerinde gini katsayısı değerleri düşmüş ve gelir dağılımı daha adil bir çizgiye doğru kaymaya başlamıştır. Diğer taraftan gini katsayısı yönüyle OECD ülkeleri ile Türkiye gelir dağılımı noktasında kıyaslandığında ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Tablo 5: OECD Ülkeleri Gini Katsayısı Değerleri

Gini Katsayısına Göre 2000’li Yılların Son Dönemlerinde Gelir Eşitsizliği			
Ülkeler	Gini Katsayısı	Ülkeler	Gini Katsayısı
Slovenya	0.24	İspanya	0.31
Slovakya	0.25	OECD	0.31
Danimarka	0.25	Estonya	0.31
Norveç	0.25	Polonya	0.31
Çek Cumhuriyeti	0.26	Kore	0.32
İsveç	0.26	Kanada	0.32
Finlandiya	0.26	Yunanistan	0.32
Avusturya	0.26	Japonya	0.33
Belçika	0.27	Yeni Zelanda	0.33
Macaristan	0.27	Avustralya	0.34
Lüksemburg	0.27	İtalya	0.34
İsviçre	0.28	İngiltere	0.34
İzlanda	0.28	Portekiz	0.36
Fransa	0.29	İsrail	0.37
Hollanda	0.29	Amerika Birleşik Devletleri	0.38
Almanya	0.30	Türkiye	0.41
İrlanda	0.30	Meksika	0.48
		Şili	0.50

Kaynak: Provisional Data From OECD Income Distribution and Poverty Database, OECD Social Indicators, Society At A Glance 2011, OECD 2011, s. 67.

OECD ülkeleri gini katsayısı değerlerine bakıldığında gini katsayısı en düşük olan ülkenin 0.24 ile Slovenya olduğu görülecektir. Gini katsayısının en yüksek, diğer bir ifadeyle gelir dağılımının adaletsiz olduğu

ülkelere bakıldığında 0.50 ile Şili birinci, 0.48 ile Meksika ikinci, 0.41 ile Türkiye üçüncü, 0.38 ile Amerika Birleşik Devletleri dördüncü, 0.37 ile İsrail beşincidir. Söz konusu Amerika Birleşik Devletleri'nden hareketle ülkenin gelişmişlik ve kalkınma düzeyi ile gini katsayısı arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığından bahsedilebilir. Dolayısıyla gini katsayısının büyük olması ülkelerin gelişmiş ülke olmadıkları anlamına gelmemektedir. Başka bir yorumlamayla gelişmiş ülkelerde de gelir dağılımında adaletsizlikler yaşanmaktadır.

Yukarıdaki verilere dayanarak kişisel gelir dağılımının bozukluğu toplumsal dengeyi de olumsuz anlamda etkilemekte, fertlerin alım gücünü düşürmekte, konut politikaları da dâhil olmak üzere sosyal politikaların tam ve etkili bir şekilde uygulanmasını engellemekte olduğu söylenilebilir. Bu anlamda bireylerin alım gücünün düşmesi ve buna bağlı olarak gelir dağılımı konut politikalarını da olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir.

2.1.7. İşsizlik

Konut probleminin kronik hale gelmesine neden olan bir diğer etmen işsizliktir. İşsizlik, bireylerin gelirlerinin yok olmasına ve alım gücünün azalmasına neden olduğundan konut probleminin başka bir boyutunu oluşturmaktadır. İşsizlik, “cari ve geçerli ücret haddini kabul ettiği, çalışma isteği ve iktidarında bulunduğu ve kanun veya örf ve adetle belirlenmiş saatler içinde çalışmayı kabul ettiği” halde iş bulamayan bireyleri ifade etmektedir.⁶⁴ Diğer bir tanımlamaya göre işsizlik, “işgücü seviyesi ile istihdam seviyesi arasındaki fark” olarak belirtilebilir.⁶⁵ İşsizlik oranlarının artması sosyolojik olarak toplum üzerinde bir baskı unsuru oluşturacak ve suç oranlarında, boşanmalarda ve stres faktörlerinde artış meydana geleceği yadsınamaz bir gerçekliktir. Diğer taraftan istihdam seviyesinin yüksek olması, hükümetlerin vergi gelirlerinde artışa, sosyal güvenlik harcamalarında azalmaya, diğer sosyal politika finansmanlarının kolaylaşmasına, yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarının daha kolay karşılanmasına olanak sağlayacaktır.⁶⁶ İşsizlik oranlarının az ve ücretlerin esnek olduğu toplumsal yapılarda etkinlik ve eşitlik anlayışı merkezli bir emek piyasası yapının oluşması öngörülmektedir.⁶⁷

İşsizlik olgusu ve buna paralel olarak uygulanan istihdam politikaları, dün olduğu gibi bugün de farklı gelişme seviyesine sahip tüm toplumların en önemli ortak sorununu oluşturmaktadır. Teknolojik altyapının

⁶⁴ Ören, a.g.e., s. 54.

⁶⁵ Zaim, a.g.e., s. 171.

⁶⁶ Alan Deacon, *İstihdam, Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Derleyen Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson (Çevirenler Barış Yıldırım, Boran Mercan, Onur Can Taşcan, Osman Tezgel, Şenay Gökbayrak), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011, ss. 412, 413.

⁶⁷ Antonio Garofalo, François Rycx ve Concetto Paulo Vinci, “Unemployment, innovation and R & D: Introduction”, *International Journal of Manpower*, Vol 29, No 3, 2008, s. 193.

gelişmesiyle dünya ölçeğinde tüm ülkelerin özellikle 1980’li yıllardan sonra teknolojik olarak gelişmeye başlaması üretim sistemlerini etkilemiş ve işgücünün bu yeni olguya uyum sorunu ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan nüfusun artışına paralel olarak istihdam imkânları zorlaşmış ve ülkeler ekonomik kriz sarmalına girmiştir. Ayrıca küreselleşme olgusuyla yine 1980’lerden sonra özelleştirmeler artmış, sendikalar daha güçsüz hale gelmiş ve önemini kaybetmeye başlamış, çokuluslu şirketler ucuz işgücü arayışına girmiş ve tüm bu faktörler dünya genelinde istihdamın analitiğini olumsuz anlamda etkilemiştir.⁶⁸

Tarihsel olarak değerlendirildiğinde de işsizlik oranlarındaki değişimi ve işsizliğin nedenlerini açıklamaya yönelik pek çok yaklaşım ortaya konmuştur. Literatür incelendiğinde de yine farklı görüşlerin varoluşuna rağmen, işsizliğin niteliğini e niteliğini açıklamada ön plana çıkan bir dizi faktörler bulunmaktadır. Bunlar arasında teknolojik gelişmeler, küreselleşme unsuru, üretim ve yatırım düzeyi ile yatırımların dağılımları, artan nüfus gibi makro faktörlere ek olarak vasıfsız iş görenler, iş dünyasının taleplerini karşılamakta yetersiz kalan eğitim politikaları, verimlilik düzeyleri, kamu istihdam politikalarının yetersizlikleri, işgücü piyasasındaki kırılğan yapı, artan girdi fiyatları gibi etmenler bunlar arasında sayılabilmektedir.⁶⁹ Bunlara ek olarak istikrarsız büyüme trendleri de işsizliği açıklama da oldukça önemli yer tutmaktadır.⁷⁰ Türkiye’de 2004-2011 Ocak ayı dönemine ait kurumsal olmayan işsizlik ve istihdam oranlarını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 2.6: Türkiye’de 2004-2012 Ocak Ayı Dönemine Ait İşsizlik-İstihdam Oranları ve İşsiz Sayıları

Yıllar	İşsizlik Oranları (%)	İstihdam Oranları (%)
2004 (Yıllık)	10.8	41.3
2005	11.8	39.5
2006	12.1	39.3
2007	11.3	40.2
2008	11.6	39.3
2009	16.1	38.5
2010	14.5	40.6
2011	11.9	42.3
2012	10.2	43.2

Kaynak: TÜİK, Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu

⁶⁸ Alptekin Güney, “Türkiye’de Geliştirilmiş İşsizlik Oranları”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı 1, 2010, ss. 239, 240.

⁶⁹ Mehmet Duruel ve Mehmet Kara, “Küresel İşsizlik ve İstihdamda Yeni Perspektifler”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 54, 2009, s. 358.

⁷⁰ Mehmet Rauf Kesici, “Türkiye Ekonomisinin Yüksek Büyüme Evresinde İstihdam ve İşsizlik”, *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 12, Sayı 3, Temmuz 2010, s. 20.

Kurumsal olmayan nüfus “kurumsal yerlerde değil, hanelerde ikamet eden nüfustur.”⁷¹ Tablo 2.6’ya bakıldığında hanelerde ikamet eden ve istihdama katılan nüfusun öncelikle işsizlik oranları dalgalanmalara rağmen 2004-2012 arasında % 10.8’den % 10.2’ye gerilemiştir. Belirtilen yıllar içerisinde başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünya genelinde ekonomik kriz yaşanması nedeniyle işsizlik rakamları 2009 yılında en yüksek noktaya % 16.1’e ulaşmıştır. Ancak 2010 yılından sonra ise ekonomideki toparlanmaya paralel olarak işsizlik oranları azalmıştır. Diğer taraftan istihdam oranlarına bakıldığında en yüksek istihdam oranının % 43.2 ile 2012 yılında elde edildiğini görmek mümkündür. En düşük istihdam oranı ise yine işsizlik oranındaki artışa ve mali kırılmaya paralel olarak % 38.5 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. Bu durum konut sektörüne paralel olarak değerlendirildiğinde özellikle istihdamın azaldığı ve işsizliğin arttığı 2009 yılında bireylerin alım güçlerinde yaşadıkları düşüş sebebiyle konut alımlarının da düşme eğilimine girdiği savunmak yanlış olmayacaktır. Bireylerin alım gücünde meydana gelen bu düşüşler onları daha niteliksiz konutlarda yaşamaya mecbur bırakacak, niteliksiz konut, gecekondu gibi oluşumlar ve bunun sonucunda da çarpık kentleşme süreçleri hız kazanacaktır.

Türkiye’de son yıllarda meydana gelen olumlu göstergelere rağmen işsizlik kavramı, hane halkının bütçesinde meydana gelen azalma nedeniyle mali problemler gibi ekonomik; stres, depresyon gibi psikolojik temelli problemlere de neden olmaktadır. Diğer taraftan işsizlik gibi negatif ekonomik olgular aile içerisindeki sosyolojik ilişkileri de etkilemekte ve birden fazla aile üyesini düşük ücretle emek piyasasına girmeye zorlamaktadır. Başka bir ifadeyle işgücünün emeği kriz dönemlerinde sömürülmektedir. Azalan gelir yukarıda değinildiği gibi strese neden olmakta ve aile ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.⁷² Hatta ailelerin yaşadıkları bu tür problemler boşanmalarla da bitebilmektedir. Bu sorun kaynaklarına ek olarak alım gücünün zayıflamasına paralel konut talebinde de düşüşler meydana gelmekte ve sonucunda da konut açığı ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Konut, bireylerin barınmalarına olanak sağlamasının yanı sıra bireyin ayrıca sosyalleştiği ve güvenlik ihtiyacını giderdiği mekânsal bir öğedir. Arzın talebi karşılamadığı veya talebin arzdan daha fazla olduğu

⁷¹ TÜİK, *İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi*, 2007, s. 8.

⁷² Horst Feldmann, “Financial System Stress and Unemployment in Industrial Countries”, *Journal of Economic Studies*, Vol 38, No 5, 2011, s. 505; Sara Ström, “Unemployment and Families: A Review of Research”, *The Social Service Review*, Vol 77, No 3, September 2003, s. 401; Gonzalo Fernandez de Cordoba, Emma Moreno Garcia, “Union Games: Technological Unemployment”, *Economic Theory*, Vol 27, No 2, February 2006, s. 360

durumlarda konut sorununun ortaya çıkması oldukça muhtemeldir. Konut konusunda arz ve talep arasında dengesizliğe neden olan bir dizi faktör bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en önemlileri sürdürülebilir kentleşme anlayışının ortaya çıkmaması, kaçak yapılaşmalar, göç, gecekondulaşma, nüfus artışları, gelir dağılımı ve istihdamda yaşanan sıkıntılar, kentsel yenileme çalışmalarıdır. Söz konusu tüm bu faktörler doğru analiz edilmediği ve doğru çözüm önerileri sunulmadığı takdirde konut sorununun kronik bir hale gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Barınmadan öte anlamlar taşıyan ve kentleşme, göç, işsizlik, gelir dağılımı gibi bir dizi faktörden etkilenen konut sektörü Türkiye’de çok farklı anlamlara gelmektedir. Çalışmanın sonucunda göç hareketliliğinin oldukça hızlı olduğu Türkiye’de gelir dağılımındaki eşitsizlikler, işsizlik, doğal nüfus artışı ve çarpık kentleşme sonucunda konut ihtiyacı artmaya devam edeceği ortaya konmuştur. Bu bağlamda konut sorununa neden olan faktörlerin etkilerinin azaltılması amacıyla sosyal devlet ilkeleri çerçevesinde sosyal politika tedbirleri geliştirilmelidir.

Bireyin yaşamından ekonomik faaliyetlere, siyasi politikalardan güvenlik önceliklerine varıncaya kadar bir dizi parametreleri bünyesinde barındıran konut sorununun çözümünde konuyu tüm yönleriyle kapsayacak çok farklı alternatifler geliştirilmelidir. Öncelikle kentleşme sorunlarına çözüm üretilmeli, gecekondulaşma engellenmeli, bireylerin mağduriyetlerini engelleyecek çözüm önerileri sunulmalıdır. Türkiye’de konut sorununun en önemli nedenlerinden birinin fiyat olduğu dikkate alınırsa konut fiyatlarında spekülasyonlara yer vermemek amacıyla bölgelere göre konut taban ve tavan fiyatları belirlenmeli, tüketicinin alacağı konutlara bu kapsamda değer biçilmelidir. Ya da TOKİ gibi dar ve orta gelirli ailelerin konut edinmeleri amacıyla geliştirilen sosyal konut projelerine ağırlık verilmeli, böylelikle konut fiyatlarının optimal bir aralıkta kalması sağlanmalıdır. Başka bir ifadeyle devlet, gerekli gördüğü durumlarda üretici ve tüketiciyi mağdur etmeden konut piyasasının işleyişini düzenlemelidir.

KAYNAKÇA

- ACAR Ali, “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Projeleri”, *Yerel Siyaset*, Sayı 31, 2008, ss. 13-14.
- AAEN S. National Strategies For Urban Renewal and Housing Rehabilitation in Norway. Ed. Andersen H. S. And Leather P., *Housing Renewal in Europe*, The Policy Press Great Britain, 1999.
- ALKIŞER Yasemin ve Yürekli Hülya, “Türkiye’de Devlet Konutunun Dünyü, Bugünü, Yarını”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mart 2004, ss. 63-74.

- ARSLAN İbrahim, *Konut Ekonomisi*, Sakarya Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- AYDIN Saadet, *Türkiye’de Konut Sorununun Ekonomik Boyutları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003.
- BAYRAKTAR Erdoğan, “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sosyal Politikalara Etkisi”, *Dosya*, Ocak 2009, ss. 16-22.
- BERBEROĞLU Murat Gökşin ve Teker Suat, “Konut Finansmanı ve Türkiye’ye Uygun Bir Model Önerisi”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler*, Cilt 2, Sayı 1, Aralık 2005, ss. 58-68.
- BULLA Francisco Javier Matiz ve Hormiga Esther, “Highly Skilled Colombian Immigrants in Spain Do They Have to Return Home to Start Up in Business?” *Education Training*, Vol 53, No 5, 2011, ss. 448-461.
- CHAPMAN Bert, “Immigration: An Overview of Information Resources”, *Reference Services Review*, MCB University Press, Volume 28, Number 3, 2000, ss. 268-289.
- CHEN Aimin, Urbanization in China and the Case of Fujian Province”, *Modern China*, Volume 32, Number 1, January 2006, ss. 99-130.
- CORDOBA Gonzalo Fernandez de, Garcia Emma Moreno, “Union Games: Technological Unemployment”, *Economic Theory*, Vol 27, No 2, February 2006, ss. 359-373.
- ÇAKIR Sabri “Geleneksel Kültürümüzde Göç ve Toplumsal Değişme”, Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu (Motif), Mayıs 2010.
- ÇAKIR Sabri, “Türkiye’de Göç, Kentleşme / Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, Mayıs 2011, ss. 209-222.
- DEACON Alan, *İstihdam, Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Derleyen Alcock Pete, May Margaret, Rowlingson Karen (Çevirenler Yıldırım Barış, Mercan Boran, Taşcan Onur Can, Tezgel Osman, Gökbayrak Şenay, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2011.
- DURUEL Mehmet ve Kara Mehmet, “Küresel İşsizlik ve İstihdamda Yeni Perspektifler”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 54, 2009, ss. 357-363.
- ECKERT Andreas, “Regulating The Social: Social Security, Social Welfare and The State in Late Colonial Tanzania”, *The Journal of African History*, Vol 45, No 3, 2004, ss. 467-489.

- ERMAN Tahire, “Gecekondu Çalışmalarında Öteki Olarak Gecekondu Kurguları”, *European Journal of Turkish Studies*, [Online], 1, 2004, ss.1-20.
- ERMAN Tahire, Kent ve Gecekondu, Derleyenler Uğurlu Örgen, Pınarcıkoğlu Nihal Şirin, Kanbak Ayşegül, Şiriner Makbule, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, Örgün Yayınevi, İstanbul, Ekim 2010.
- ERTÜRK Hasan, *Kent Ekonomisi*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa, 1994.
- FELDMANN Horst, “Financial System Stress and Unemployment in Industrial Countries”, *Journal of Economic Studies*, Vol 38, No 5, 2011, ss. 504-527.
- FOUCAULT Michel, “The Subject and The Power”, *Critical Inquiry*, Vol 8, No 4, Summer 1982, ss. 777-795.
- GAFAR John, Income Distribution, Inequality and Poverty During Economic Reforms in Guyana”, *The Journal of Developing Areas*, Vol 38, No 1, Fall 2004, ss. 55-77.
- GAROFALO Antonio, Rycx François ve Vinci Concetto Paulo, “Unemployment, innovation and R & D: Introduction”, *International Journal of Manpower*, Vol 29, No 3, 2008, ss. 192-197.
- GROVES Richard, Murie Alan ve Watson Christopher, Housing and The New Welfare State Perspectives From East Asia and Europe, Ashgate Publishing Company, England, USA, 2007.
- GRZESKOVIK Stephan, Sirgy M. Joseph, Lee Dong-Jin ve Claiborne J.B., “Housing Well Being: Developing and Validating A Measure”, *Social Indicators Research*, Vol 79, No 3, December 2006, ss. 503-541.
- GÜNEY Alptekin, “Türkiye’de Geliştirilmiş İşsizlik Oranları”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı 1, 2010, ss. 239-252.
- GÜR Şengül Öymen, *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, Nisan 2000.
- HAIKIO Liisa ve Anttonen Anneli, “Local Welfare Governance Structuring Informal Carers” Dual Position”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol 31, No 3 / 4, 2011, ss. 185-196.
- HAWLEY Amos H., “The Study of Urbanization”, *Demography*, Vol 4, No 2, 1967, ss. 937-941.

- HENDERSON Vernon, “The Urbanization Process and Economic Growth: The So – What Question”, *Journal of Economic Growth*, 8, 2003, ss. 47-71.
- HİNDHEDE Anette Lykke, “Health Care Policies and Resisting Consumers In A Prototypical Welfare State”, *Journal of Health Organization and Management*, Vol 25, No 5, 2011, ss. 549-563.
- İŞİK Şevket, “Türkiye’de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 3, 2008, ss. 159-181.
- JUAN Yi Kai, Roper Kathy O., Lacouture Daniel Castro ve Kim Jun Ha, “Optimal Decision Making on Urban Renewal Project”, *Management Decision*, Vol 48, No 2, 2010, ss. 207-224.
- KARA Mustafa, *Gecekondu Dönüşüm Projelerinin Konut Sorununun Çözümündeki Rolü: Ankara İli Gültepe ve Yatıkmusluk Mahalleri Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- KELEŞ Ruşen, *Kentleşme Politikası*, 11. Baskı, İmge Yayınevi, 2010.
- KESİCİ Mehmet Rauf, “Türkiye Ekonomisinin Yüksek Büyüme Evresinde İstihdam ve İşsizlik”, *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 12, Sayı 3, Temmuz 2010, ss. 7-26.
- KEYMAN E. Fuat ve Lorasdağı Berrin Koyuncu, *Kentler, Anadolu’nun Dönüşümü, Türkiye’nin Geleceği*, Doğan Egmont Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2010.
- KOÇAK Orhan ve Tiryaki Davut, “Sosyal Devlet Anlayışında Sağlık Politikalarının Önemi ve Sağlıkta Dönüşüm Programının Değerlendirilmesi: Yalova Örneği”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 10, Sayı 19, 2011, ss. 51-84.
- KORAY Meryem, *Sosyal Politika*, 1. Baskı, Ekim, 2000.
- KORKMAZ Adem, “Türkiye’de Asgari Ücretin Mali Yönü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2001, ss. 275-285.
- LEE Grace K.L. ve Chan Edwin H.W, “Evaluation of the Urban Renewal Projects in Social Dimensions”, *Property Management*, Vol 28, No 4, 2010, ss. 257-269.
- MAXWELL R. J., “Perspectives in NHS Management” Quality Assessment in Health”, *British Medical Journal*, Volume 288, May 1984, ss. 1471-1472.

- NARANG Ritu, “Determining Quality of Public Health Care Services in Rural India”, *Clinical Governace An International Journal*, Vol 16, No 1, 2011, ss. 35-49.
- OECD 2012, “Income Inequality and Growth: The Role of Taxes and Transfers”, *OECD Economic Department Policy Notes*, No 9, January 2012, ss. 1-14.
- NEWMAN Janet ve Tonkens Evelien, *Participation, Responsibility, and Choice Summoning The Active Citizen in Western European Welfare States*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2011.
- ÖZDEN Pelin Pınar ve Kubat Ayşe Sema, “Türkiye’de Şehir Yenilemenin Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Mart 2003, ss. 77-88
- ÖZDEN Pelin Pınar, “Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No 35, Ekim 2006, ss. 215-233.
- ÖZDEN Pelin Pınar, *Kentsel Yenileme, Yasal-Yönetmelik Boyut, Planlama ve Uygulama*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.
- ÖZTÜRK Bilge L., *Türkiye’de Konut Sorunu ve Konut Finansman Sistemi (Mortgage)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- ÖZTÜRK Mustafa, *Türkiye’de İç Göçlerin Sosyal Politika Açısından İncelenmesi. İstanbul Semt Pazarıcıları Örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- Provisional Data From OECD Income Distribution and Poverty Database, OECD Social Indicators, Society At A Glance 2011, OECD 2011.
- SARGIN Güven Arif, “Yakın Dönem Kentleşme Süreçlerine İlişkin Eleştirel Notlar”, *Mülkiye*, Cilt 32, Sayı 261, 2008, ss. 45-54.
- SILVA Joaquim Ramos, “Another Look At The Social Question”, *Journal of Economic Studies*, Vol 33, No 4, 2006, ss. 307-316.
- SOWELL Thomas, *The Housing Boom and Bust* Revised Edition, Basic Books Publishing, USA, 2010.
- STROM Sara, “Unemployment and Families: A Review of Research”, *The Social Service Review*, Vol 77, No 3, September 2003, ss. 399-430.
- ŞENTÜRK Recep, “Değerlerimiz Işığında Sosyal Devlet Anlayışımız”, *Dosya*, Müsiad, Ocak 2009, ss. 28-31.
- TEKİNEL Osman ve Güvercin Özkan, “Türkiye’de Konut Sorununun Nedenleri Ekonomik ve Sosyal Boyutu, Kahramanmaraş Sütçü

- İmam Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 2000, Cilt 3, Sayı 2, ss. 7-17.
- TEKELİ İlhan, “Bir Ülkede Konut Sorununun Yanlış Tanımlandığı Konusunda Kuşkular Belirdi Mi Konut Sorunu Çözümüne Yaklaşmış Demektir”, *Mimarlık Dergisi*, **260**, 1994, ss. 27-28.
- Teknik Güç, “Türkiye’de Konut Sorunu ve Konut İhtiyacı Raporu”, 1 Aralık 2008, ss. 1-10.
- TÜİK, *İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi*, 2007.
- TÜİK, 2009-2010.
- TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2010.
- TÜİK, Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu.
- Türkiye İstatistik Yıllığı (TÜİK), 2010.
- ULU Dilek, *Gecekondu Kadının Konumu: Elazığ Karşıyaka Mahallesi Örneği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- UZUN C. Nil, “Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri”, *Planlama*, 2, 2006, ss. 49-52.
- VABO Signy Irene ve Bureau Viola, “Universalism and The Local Organization of Elderly Care”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol 31, No 3 / 4, 2011, ss. 173-184.
- WHITE Michael J., Tagoe Eva, Stiff Catherine, Adazu Kubaje, Smith Daniel Jordan, “Urbanization and the Fertility Transition in Ghana”, *Population Research and Policy Review*, 24, 2005, ss. 59-83.
- www.tokihaber.com (“Aynı Acılar Yaşanmasın Diye” Başlıklı Haber) Erişim Tarihi: 09.05.2012
- YALÇINTAN Murat Cemal ve Erbas Adem Erdem, “Impacts of “Gecekondu” on the Electoral Geography of İstanbul”, *International Labor and Working Class History*, No 64, Fall 2003, ss. 91-111.
- YENİGÜL Sevinç Bahar, “The Effects of Migration On Urban”, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 18/2, 2005, ss. 273-288.
- ZAİM Sabahattin, *Çalışma Ekonomisi*, Yenilenmiş ve Genişletilmiş, 10. Baskı, Filiz Kitabevi İstanbul 1997.